Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ ОБКОМОЙ, БУРЯАДАЙ АССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНҮҮДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

Октябрийн 1921 оной | № 44 (17467) | 1987 оной февралийн 21, суббото | Сэн 3 мүн.

ЛАТВИИН ССР-эй ЭДЭБХИТЭДТЭЙ ҮЛЗАЛГА

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачев февралийн 19-дэ Ригэдэ Латвиин ССР-эй партийна, совет болон профсоюзын эдэбхитэдтэй уулзаба.

Латвиин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь Б. К. Пуго, Латвиин Компартиин Ригын городской комитедэй нэгэдэхи секретарь А. П. Клауцен, Даугавпилс хотын Ленинскэ комсомолой нэрэмжэтэ «Химволокно» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй утаһа орёогшо К. И. Эйжвертиня, Прейльскэ районой «Красный Октябрь» гэжэ агрофирмын генеральна директор Р. В. Кавинский гэгшэд эдэбхитэдэй суглаан дээрэ үгэ хэлэһэн байгаа.

Удаань М. С. Горбачев үгэ хэлэбэ. Тэрэнэй хэлэһэн үгэ ехэ анхаралтайгаар шагнагдажа, удаан үргэлжэлһэн альга ташалгаар нэгэнтэ бэшэ үгтагдаа.

(ТАСС).

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ хэлэһэн үгэ

Латвиин нүхэдүүд!

Латвийскэй партийн Центральна комитетэй үмэнэһөө таанадые, Латвийскэй дамжуулан совет болон бухы ажалшадые, бүхэдүүдые үнэн зүрхэнһөө мэндэлнэ.

Латвийскэй республикада ерэхэ гэжэ би гансал Литва-дахь Центральна Комитетэй болон СССР-эй Верховна Советэй Президиумэй аяга даалгабари дүүргэгдэ, республика дотор Совет засаг тогтоогдоһэн 40 жэлэй ойдо зорюулагдаһан баяр ёнотойгоор, дамжэх ябуулгануудта болон совет Литвагай шагнагдаһан Октябриин Революцийн орденэй барюулаа һэм.

Латвийскэй республикатай һайн танилцаха арга олгоһон ойдо, удха түгэлдэр хүнүүдэй, ерэ гэжэ, би түрүүлэн Латвийскэй республикада ерэхэ үедөө, зарим газарнуудаар ажаллажа байнаб. Сотни мянган хүнүүдтэй ярилцажа, ажаһуужа, ажаллажа байнабди. Агуу ехэ Октябриин социалис революцийн 70 жэлэй ой 1987 оной ноябрь һарада үгүйсэхэ юм. Энэ хадаа манай олон үндэһэн ялгаатайгаа бүридэдэг социалис гүрэнэй арадуудай хуби заяанда эрид эрьелтын удха шанартай, бидэнэртэ бултандамнай хабаатай юрэнхы түүхын ехэ үйлэ хэрэг болоно. Энэ хадаа бухы дэлхэй дээрэхи хүгжэлтэдэ асари ехэ үүрэг нүлөө үзүүлһэн XX зуун жэлэй ехэ үйлэ хэрэг болоно.

Тэмсэлэйнгээ дүнгүйдые согсолходоо, манай ороной арадуудта, бухы дэлхэйдэ хэлэхэ юумэн бии, тэмдэглэхэ юумэн бии, омогорохоо юумэн бии, түүхэн шэнгүүр дээрэ табиха юумэн бии,— энэмнай нэн түрүүн манай ниитын хүсэн түгэлдэр мүнөөнэй гүрэн, бидэнэй социалис замаа шэлэжэ туйлаһан манай политическэ, экономическа, социальна ба соёлой туйлалтануud болоно.

Юрэнхыдөө, иимэ сагта бидэ үнгэрһэн үе тухайдаа бодомжолдог, мүнөөдэрэй байдалые шүүмжэлхы ёһоор сэгнэдэг, ерэсдүй тээшэ хёрхо наринаар хаймадана гэжэшэбди. Энэмнай ойлгосотой, зүбшье ха юм.

Бидэ хаанта Россин бодото түүхые һайн мэдэхэбди, научна марксистска шэнжэлэлдэ үндэһэлдэг хараа бодолтой, сэгнэлтэтэй байнабди. Хаанта засагай бэелүүлдэг байһан национальна политика тухай мэдэхэбди, өөһэдын хараа бодолтойбди.

Гэбэшье олон зуугаад жэлэй хугасаа соо — энэ ушарта мүнөө минии ерэсд байһан манай ороной энэ үргэн ехэ районние хараада абанаб, хашалта харшалалтаһаа, дарлалта мүлжэлгэһөө түрэл газар нютагаа аршалан сахихадань, харин хархис булимтарагшадһаа тэрэнние хамгаалхадань, сүлөөлэгшэ ород сэрэгшэд Прибалтикын тарлашадта, загаһашадта туһалдаг байһыень манай арадууд зүрхэ сэдьхэлдээ хододоо хадагалжа ябадаг, үеһөө үедэ дамжуулдаг гээшэ.

Социализм тээшэ Прибалтикын арадуудай гаталһан зам хүндэ хүшэр, орёо бэрхэшээлтэй байгаа. Хэдэхэн һарын туршада, түүхэтэ тон богони болзорто Латвида, Литвада, Эстонидо Советүүдэй засаг тогтоогдоод байһан юм. Гэбэшье эрхэ сүлөөтэ байдалайнь энэ амисхаал социальна үнэн зүб, национальна бэеэ дааһан байдал тогтоохо хүсэл эмэлэзлыемнай бадаруулһан байгаа.

Прибалтикада Совет засагые тогтоохын, һэргээхын ба бэхижүүлхын түлөө бэатаршалгата бухы тэмсэл хадаа арадуудай революционно хүсэл зориг ые даража шадахагүй, хүдэлөөе гэдэргэгэ эрьюулжэ болохогүй байлгын гэршэ жэшээ мүн.

Латвиин большевистскэ эмхинүүдэй ба пролетарска олониитын энгиин һаналаа нэгэдэлгые, нягта жагсаалые Владимир Ильич Ленинэй ямар үндэрөөр сэгнэдэг байһыень таанадтай уулзалга дээрэ һануулхые хүсэнэб. «Революцийн үедэ латыш пролетариат, латыш социал-демократи хаанта засагта, хуушан байгуулалтын бухы хүсэнүүдтэ эсэргүү тэмсэлдэ түрүү, эгээл ехэ һуринуудай нэгые эзэлһэн юм»— гэжэ тэрэ бэшээ бэлэй.

Прибалтикын хүдэлмэришэд болон таряашадай Россин пролетариадтай ниитэ нэгэн жагсаалаар дабшаһыень үнгэрһэн үе саг тухай бодомжолдоо ойлгонобди. Таная гайхамшагта музей — латыш улаан сэрэгшэдтэ бодхоогдоһон хүшөө минии зүрхэ сэдьхэлдэ мартагдашагүй дурасхаал үлөөбэ. Айхабтар хүндэ хүшэр туршалгануудта эдэ домог суута сэрэгшэд ёһотойл ниитэ баатаршалга гаргажа, Октябриин түйлалтануудые хамгаалха талаар интернационализмын ба эрэлхэг зоригой ёһотойл гэршэ жэшээ харуулһан байгаа. Тэдэнэртэй уулзаха гээшэ намда тон аятай зохид байба. Иимэ юумэ хүлеэгээшье һаа, эдэ хүнүүдэй бата урма зоригтой, нугаршагүй хүсэл эрмэлэлтэй байһаарнь омогорхон баясабаб. Энэ хадаа бидэнэртэ бултандамнай ёһотойл жэшээ болоно.

Үнэхөөрөашье, мүнөө шэлэдэ байһан харгы зам тээшээ Прибалтикын арадууд удаахан дабшаа. Юрэдөөл, нилээд зобожо, ород болон манай гүрэнэй бусад арадуудтай хамтын тэмсэлдэ энэ харгы замаа олоод, мүнөөдэрэйнгөө байдалые байгуулжа байна гэжэ сэхэ руунь хэлэжэ болоно.

СССР-эй олон үндэһэ яһатанһаа бүридэдэг бүлын эгээл залуу Прибалтикын республиканууд тэрэнэй бүридэлдэ ажалша арадта бодото эрхэ сүлөө болон демократи хангаһан национальна Совет гүрэн түрэтэй болонхой.

Ходо хэлсэжэ байдаггүй, бидэнэй дадашаһан, юрын юумэн гэжэ тоологдодог болоһон үйлэ хэрэгүүд тухай мүнөөдэр хэлэхэ гээшэ шухала байна. Социализмын туйлалтанууд тухай хэлэнэб даа.

Һаяхан гадаадын оронуудай газетэнүүдэй нэгэндэ манай обществые «айха һүрдэхые мэдэхэгүй общество» гэжэ нэрлэһэн байгаа. Энэнь тон гүнэзгы удхатай мэдэрэлгэ болоно.

Нөөрэшье, хүдэлмэригүйдэлгэ, хүнэй эгээлэй юрын эрхэнүудые хаһалга, ерэсдүйдөө этигэл найдалаа баралга гэхэ мэтэ социальна уршаг түбэгүүд манай обществодо тохёолдодоггүй бшуу. Манай революцийн оронойнгоо бухы арадуудые ямар шатада хүргэнэһиень, экономическа, социальна хүгжэлтын үндэр дээдэ хэмжээндэ гаргаһыень тэмдэглэхын тула би энэзниие хэлэнэб.

Мүнөө эдэ туйлалтануud бидэнэй зүрхэ сэдьхэлые ханаанагүйл. Тиимэһээ бидэ манай обществые шэнэдхэн хубилгахын, хүгжэлтэ дэбжэлтые хурдадхахын түлөө эршэмтэйгээр тэмсэжэ байнабди.

Социалис эрхэ байдалда Литва, Латви болон Эстони материальна ба оюун ухаан бодолойнгоо нөөсэнүудые бусад союзна республикануудтай ниилүүлэн холбожо, манай бухы ороной арадай ажахын комплексын асари ехэ хүсэндэ тушэглэхэ гайхамшагта арга боломжотой болоһон байна. Хүсэ шадалнай юрэ нэмээгдээ бэшэ, харин оло дахин арьбадхагдаа.

Экономикынь доройтон унаһан, хүндэ хүшэр байдалда ороһон урдын буржуазна гүрэнүүд социалис хубилалтануудай жэлнүүдэ олон һалбаритай, индустриально-аграрна экономикотой эрдэм, соёлой ехэ хүсэтэй, али бухы та-

Абяан: Уншангүй яахабиби. Ехэ һонирхон уншанабди.

М. С. Горбачев: Таанадай сэдьхэл бодол намда таатай байна. Тиимэһээ бидэнэрэй эхилээд байһан асари ехэ, бэрхэшээл ехэтэй хэрэгые этигэл найдалаа баралга гэхэ мэтэ социальна уршаг түбэгүүд манай обществодо тохёолдоггүй бшуу. Манай революцийн оронойнгоо бухы арадуудые ямар шатада хүргэнэһиень, экономическа, социальна хүгжэлтын үндэр дээдэ хэмжээндэ гаргаһыень тэмдэглэхын тула би энэзниие хэлэнэб.

Мүнөө эдэ туйлалтануud бидэнэй зүрхэ сэдьхэлые ханаанагүйл. Тиимэһээ бидэ манай обществые шэнэдхэн хубилгахын, хүгжэлтэ дэбжэлтые хурдадхахын түлөө эршэмтэйгээр тэмсэжэ байнабди.

Социалис эрхэ байдалда Литва, Латви болон Эстони материальна ба оюун ухаан бодолойнгоо нөөсэнүудые бусад союзна республикануудтай ниилүүлэн холбожо, манай бухы ороной арадай ажахын комплексын асари ехэ хүсэндэ тушэглэхэ гайхамшагта арга боломжотой болоһон байна. Хүсэ шадалнай юрэ нэмээгдээ бэшэ, харин оло дахин арьбадхагдаа.

Экономикынь доройтон унаһан, хүндэ хүшэр байдалда ороһон урдын буржуазна гүрэнүүд социалис хубилалтануудай жэлнүүдэ олон һалбаритай, индустриально-аграрна экономикотой эрдэм, соёлой ехэ хүсэтэй, али бухы та-

М. С. Горбачев: Хүнүүдэй юун тухай хэлэдэгтэ бидэ бултадаа хододоо анхаралтайгаар хандадаггүй, хүнүүдэй һанамжые хододоо шагнадаггүй, тэдэнэртэй зүбшэн хэлсэдэггүй байгаабди. Олохон юумэ урда тээньшье зайаруулжа шадаха һаабзабди даа. Юуб гэхэдэ, үнэн юумые улайха нюураараа харахе хэрэгтэй.

Манай түсэбүүдэй саарһан дээрэ хараалагдаһан түсэб зангаараа үлэхэгүйн тулада, бидэнэрэй урдань хаража байдаг юумэнүүдэй дахин дабтагдахагүйн тулада хүнүүдтэй дүтэ харилсаатай байха ба тэдэнние бухы ябуулганууда эдэбхитэйгээр хабаадуулха хэрэгтэй. Хаа хаанагүй, хүтэлбэриин бухы шатануудта. Энэ хадаа гол шухалань болоно. Ядалдажа байхаар юумэн үгы. Хүнүүдгүйгөөр ямаршье политика бодото дээрээ бэелүүлэгдэхэгүй, хосорһон хэрэг. Эдэ бүгэдые хүнүүд мэдэдэг, хаража байдаг. Хэрбээ тиимэ эрхэ байдалда хүнүүдые хабаадуулаад, туһаламжа үзүүлээд, таатай эрхэ байдал байгуулбал, энэзнэй урда тээ бидэнтэй тохёолдоһон ушарал дахинаа дабтагдахагүй ха юм. Иимэл даа хамаг философи. Тэрэнэдэ орёо юумэн үгы. Тэрэнние хоёрхон үгөөр тайлбарилжа болоно. Гэбэшье таанадай мэдэжэ байһанай ёһоор, ута унжагай элидхэлнүүд үшөөл хэгдэһэн зандаа. Таанад тэдэ элидхэлнүүдые уншана гээшэ гүт, али үгы гү?

М. С. Горбачев: Тиимэшье хүнүүд бии. Гэбэшье би иигэжэ хэлэхэ байнаб. Юрэдөөл, хубилган шэнэдхэлгэ хэхын тула бидэ хаанаһаашьеб хүнүүдые асархагүй ха юмбидби даа. Бидэ бултадаа өөһэдыгөө хубилгаха ёһотойбди. Москвадашье, Эстонидошье, Латвидашье, Сибирьтэшье — хаа хаанагүй хубилган шэнэдхэлгэ хэхэ хэрэгтэй. Худал хуурмаг ябадал, али бухы дутуу дунданууд ба хазагайруулганууудай хун зоной зүрхэ сэдьхэл татахагүй байһаниинь элитэ. Эдэ бүгэдэ бултанда хашартай болоо. Үнэн сэхэ ажалшадта — хүдэлмэришэдтэ, таряашадта, залуушуулда, ветерануудта түшэглэхэ ёһотойбди. Шэнэ хүнүүдые дэбжүүлхэ хэрэгтэй.

Н. И. Степанов: «М. И. Калининай нэрэмжэтэ завод» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй эрдэм-шэнжэлэлгын институтдай тошьылдогшо: Михаил Сергеевич, танай арад зонтоёо үнэн сэхээр хөөрэлдэхэ ёһотойбди гэжэ тэрэ хэлэбэ. Манай ажал хэрэгүүдтэ хабаадажа, манай демократиг арга боломжонуудые гүйсэд бэелүүлхэ ёһотойбди.

Манай арад аргатай бухы юумээ хэхэ байна, гэбэшье хубилган шэнэдхэлгэдэ дары түргөөр хабаадажа байһан хэбэр үзүүлдэг хоёр нюуртай, билдагуюша хүнүүдһээ дары хахасаха шухала гэжэ залуу хүдэлмэришэн хөөрэлдөөндэ оролсобо.

М. С. Горбачев: Тиимэшье хүнүүд бии. Гэбэшье би иигэжэ хэлэхэ байнаб. Юрэдөөл, хубилган шэнэдхэлгэ хэхын тула бидэ хаанаһаашьеб хүнүүдые асархагүй ха юмбидби даа. Бидэ бултадаа өөһэдыгөө хубилгаха ёһотойбди. Москвадашье, Эстонидошье, Латвидашье, Сибирьтэшье — хаа хаанагүй хубилган шэнэдхэлгэ хэхэ хэрэгтэй. Худал хуурмаг ябадал, али бухы дутуу дунданууд ба хазагайруулганууудай хун зоной зүрхэ сэдьхэл татахагүй байһаниинь элитэ. Эдэ бүгэдэ бултанда хашартай болоо. Үнэн сэхэ ажалшадта — хүдэлмэришэдтэ, таряашадта, залуушуулда, ветерануудта түшэглэхэ ёһотойбди. Шэнэ хүнүүдые дэбжүүлхэ хэрэгтэй.

Н. И. Степанов: «М. И. Калининай нэрэмжэтэ завод» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй эрдэм-шэнжэлэлгын институтдай тошьылдогшо: Михаил Сергеевич, танай арад зонтоёо үнэн сэхээр хөөрэлдэхэ ёһотойбди гэжэ тэрэ хэлэбэ. Манай ажал хэрэгүүдтэ хабаадажа, манай демократиг арга боломжо-

Абяан: Энэ асуудалые шиидхэхэ хэрэгтэй, тиигэбэл һалбаринуудые хүгжөөхэнь хүнгэн болохо.

М. С. Горбачев: Хүнгэн промышленностьдахи байрын гэрнүүдые ашаглалгада түргөөр оруулхын тулада арга боломжоёо ямагаад ехэдхэхэ тухай бидэнэр бодомжолнобди. Бусад һалбаринуудтай сасуулан харахода, энэ һалбарида хүдэлжэ байһан нэгэ хүнэй байрада мүнөө дээрээ мүнгэн зөөри багаар табигдана. Тиимэһээ энэ асуудалда онсо анхарал хандуулагдана гээшэ.

Үйлэдбэритэй танилцаһанай һүүлээр предприяти болон ниитын эмхинүүдэй хүсэлбэрилэгшэдтэй хөөрэлдөөн болоо. Эстониин Компартиин ЦК-гай, Эстониин ССР-эй Верховна Советэй Президиумэй хүтэлбэрилэгшэд, ЭССР-эй министрнүүд тус хөөрэлдөөндэ хабаадалсаба.

Эстониин ССР-эй Хүнгэн промышленностиин министр Ю. А. Крафт һалбаримнай ажахын тоосоондо гүйсэд дүүрэнээр оронхой гэжэ хэлэбэ.

М. С. Горбачев: ...социально-соёлой байрануудые барилга оруулалсан, өөһэдыгөө мүнгэ зөөреэр хангалга. Энэтнай ямар аша туһа хүргэбэб?

Ю. А. Крафт: Предприятияа үргэдхэхэ аргатай болообди, тиигэхэ зуураа, барилга эрхилхэ эрхэ бидэндэ үгтэнхэй. Гансахан бэрхэшээл гэхэдэ, байрык гэрнүүдые барилгада барилгын материал үгтэнэгүй. Энэ асуудал мүнөө дээрээ шиидхэгдэнэгүй.

Нэгэдэлэй директор **А. Х. Капрал:** Өөһэдыгөө мүнгэ зөөреэр хангалгын үндэһэ һуури дээрэ олоһон бухы мүнгэеэ предприятимнай ажахын аргаар барилга эрхилэлгэдэ хэрэглэнэ. Энэ хадаа туршалгын хэрэгтэ зорюулагданхай.

Саашанхи хөөрэлдөөн үйлэдбэриин улаасхоорондын кооперациин арга боломжонуудые гүйсэд дүүрэнээр хэрэглэлгэтэй холбоотой асуудалнуудаар үргэлжэлүүлэгдээ. Энэ хараа шэглэлэй хэрэглэгдээгүй арга боломжонууд үшөө ехэ гэжэ тэмдэглэгдээ. Тэдэнние ашаглан хэрэглэлгэдэ шууд оруулха шухала.

Нэгэдэлые, хүнгэн промышленностиие бухыдэнь техническэ талаар һэльбэн шэнэлхэ хараа шэглэл тодорхойгоор харагдаа. Арадай үргэн хэрэглэлэй эрхим һайн шанартай эд бараа үйлэдбэрилхын тулада ороноймнай машина бүтээгшэд шухала хэрэгтэй түхеэрэлгэнүүдые бүтээн гаргалга түргэдхэхэ ёһотой. Социальна ехэ удха шанартай зорилго шиидхэжэ байһан хүнгэн промышленностиин хүдэлмэрилэгшэдэй ажалай болон ажаһуудалай эрхэ байдал тухай анхарал оролдолго гаргаха хэрэгтэй гэжэ хэлэгдэ.

А. БЕЛИКОВ,
Б. ГРИЩЕНКО,
Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
ТАСС-ай түсхай корреспондентнүүд.

КПСС-эй ОБКОМДО

«Республикын машина бүтээлгын объектнүүдэй барилгые хурдадхаха талаар хэмжээнүүд тухай» асуудал КПСС-эй обкомой бюро зүбшэн хэлсэбэ.

Машина бүтээлгын объектнүүдэй түрүүшынээлжээнэй хүдэлмэри хангалтагүйгөөр хэгдэнэ гээд абтаһан тогтоол соо тэмдэглэгдээ. «Бурятфермаш» нэгэдэлдэ, «Теплоприбор», «Электромашина», заводуудта барилгын шэнэ объектнүүдтэ барилга-хабсаралгын хүдэлмэри хэхэ, һомологдоһон мүнгэн зөөри ашаглаха талаар 1986 ондо ехэ гээгдэлдэ оронхой.

«Бурятфермаш» нэгэдэлые дүүрэн хүсэндэ оруулха хэрэг хангагдаагүй. Энэшье жэлдэ ажал хэрэгынь һайжарнагүй. Барилга-хабсаралгын январь һарын түсэб «Теплоприбор» заводто — 43 процент, «Бурятфермаш» — 62 процент, «Электромашина» — 94 процент дүүрэгдээ. Дээрэ нэрлэгдэһэн барилганууд мүнөөшье болотор мүнгөөр хангагдаагүй, проектнүүдынь баталагдаагүй, ашаглалгада оруулагдаха комплекснууд хараалагдаагүй, хаанаһаа дулаа үгэхэнь гүйсэд тодорхойлогдоогүй байһаар.

Эдэ заводуудта гэр байра, хүүгэдэй эмхи зургаануудые болон социально-соёлой бусад объектнүүдые бариха асуудалнууд хангалтагүйгөөр шиидхэгдэнэ. Арбан нэгэдэхи табан жэлдэ «Бурятфермаш» нэгэдэл 14,2 мянган, «Теплоприбор» — 8,6 мянган, «Электромашина» — 4,0 мянган дүрбэлжэн метр гэр байра баряа. Арбан хоёрдохи табан жэлдэ эдэ заводуудай коллективүүдтэ хэрэгтэй бухы гэрнүүдэй 7—12 процентнь лэ баригдахаар хараалагдана.

Улаан-Удын горгуйсэдком, республикын Госплан болон «Бурятфермаш» нэгэдэл, «Электромашина» завод гэр байра болон социально-соёлой объектнүүдые «Зеленый», «Солнечный» тосхонуудта бариха асуудалнуудые удаанаар шиидхэнэ. «Батарейка» гэһэн микрорайондо гэр байра бариха хэрэг «Теплоприбор» завод баһал удаанаар шиидхэнэ.

Эдэ гол шухала барилгануудай удаанаар баригдажа байһан ушар Главбурятстройн (нүхэр С. М. Антонов) болон СССР-эй «Минмонтажспецстройн» үйлэдбэриин-хубаарилгын Буряадай управлениин (нүхэр Б. Г. Мизилин) хүтэлбэриеэ һуладхаһан, эдэ барилгануудта хабсаргашад, барилгашадай гол хүсэнүүдые нэгэ доро суглуулжа шадаагүй, хүдэлмэридөө бригадна подряд һайнаар нэбтэрүүлээгүй, эндэ хүдэлмэриие хоёргурбан халаанда эмхидхээгүй байһанаарнь тайлбарилагдана. Зарим асуудалнуудые заводуудай директорнууд (нүхэд В. Д. Михайлов, В. Б. Нимаев, В. А. Галин) удаанаар, саг болзор соснь шиидхээгүй байна. Эдэ барилгануудай хуби заяанай шиидхэхы удха шанартай зарим асуудалнууд союзна министерствэнүүд болон предприятинуудтай саг болзор соогоо шиидхэгдээгүй байгаа.

Барилгын хангалтагүйгөөр ябуулагдажа байһые заажа, Главбурятстройе, СССР-эй Минмонтажспецстройн үйлэдбэриин-хубаарилгын Буряадай управлениие, «Бурятфермаш» нэгэдэлэй, «Теплоприбор» болон «Электромашина» заводуудай дирекцинүүдые гээгдэлдэ ороһон ябадалаа усадхаха талаар бүтэмжэтэй хэмжээнүүдые абажа, 1987 оной болон табан жэлэй хоёр жэлэй түсэбтэ даабаринуудые заатагүй дүүргэхыень уялгалба. Главбурятстрой, Буряадай ПРУ-иин болон захил хэһэн заводуудай эдэ объектнүүдэй барилга түргэдхэхэ талаар хараалһан хэмжээнүүд һайшаагдаа.

СССР-эй мал ажалай болон тэжээл үйлэдбэрилгын, машина бүтээлгын, СССР-эй автоматизациллгын хэрэгсэлнүүдэй болон хүтэлбэрилхы түхеэрэлгэнүүдэй прибор бүтээлгын, СССР-эй электротехническэ промышленностиин министерствэнүүдэй, СССР-эй Минмонтажстройдо хэдэн асуудалнуудые шиидхэжэ, эдэ объектнүүдые барилгада хэрэгтэй түһеламжа үзүүлхыень обкомой бюро дурадхаба.

Улаан-Удын городской, Железнодорожно районно комитедүүд, КПСС-эй обкомой барилгын ба промышленностиин таһагууд эдэ барилгануудые партийна зүгһөө хүтэлбэрилхэ хэрэг һайжаруулха, заводуудай, барилгын болон хабсаргалгын эмхинүүдэй, тэдэнэй партийна организацинуудай хүтэлбэрилэгшэдтэ эрилтэеэ шангадхаха уялгатай.

КПСС-эй областной комитедэй бюрогой худэлмэридэ КПСС-эй ЦК-гай барилгын таһагые даагша **А. Г. Мельников**, дээрэ нэрлэгдэһэн союзна министерствэнүүдэй министрнүүдэй орлогшонор **А. Н. Забелин, В. П. Мардашов, В. А. Пушняк, О. Г. Гаврилов, А. Н. Маршев** гэгшэд хабаадаба.

БАЯРАЙ СУГЛААН

Совет Арми болон Далайн Сэрэгэй Флодой байгуулагдаһаар 69 жэлэй ойдо зорюулагдаһан олониитын хабаадалгатай баярай суглаан үсэгэлдэр Улаан-Удэдэ Ленинэй орденто оперо болон баледэй академическэ театр соо болобо. Суглаанда хабаадагшадай урда **И. М. Волошин** элидхэл хэһэн байна.

Удаань һайндэрэй ехэ концерт хөөруулагдаа.

ХҮДЭЛМЭРЕЭ ҮРГЭЛЖЭЛҮҮЛҺЭЭР

НИИДЭЛГЭ ЗАЛАН ХҮТЭЛХЭ ТҮБ. (ТАСС). Космонавтнууд Юрий Романенко болон Александр Лавейкин «Мир» гэжэ жоодогдодог комплекс дээрэ худэлмэрээ үргэлжэлүүлнээр. Тэдэнэр «Прогресс 27» гэжэ онгосоор абаашагдаһан медицинскэ аппаратурые хабсараад, тэрэнэй ямараар худэлдэг байһые шалгаба.

Урда үдэрынь экипажай гэшүүдые медицинскэ талаһаа түрүүлэн шалгаһан байгаа. Космонавтнуудай зүрхэ-һудалай сохисые шалгаһан, бэеынь шэгнэһэн байха юм.

Шэнжэлгэнүүдэй үрэ дүнгүүдэй ёһоор, нүхэд Романенко болон Лавейкинэй бэенүүд һайн.

ХҮН БҮХЭНДЭ АНХАРАЛ ОРОЛДОЛГО—ПАРТИИН ПОЛИТИКЫН ГОЛ ЗОРИЛГО

М. С. Горбачевой Эстониин ССР-тэ ерэзд байһан тухай

ТАЛЛИН. (ТАСС). КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь М. С. Горбачев февралийн 17-дэ Таллин ерэбэ.

Эстониин Компартиин ЦК-гай нэгэдэхи секретарь К. Т. Вийдаһо, Эстониин ССР-эй Верховна Советэй Президиумэй тэргүүлэгшэ А. Ф. Рюйтель, Таллин болон бүхэлдэй Эстониин Министрнүүдэй Советэй Түрүүлэгшэ Б. Э. Саарэп, Эстониин Компартиин ЦК-гай Таллин хотодо орогорой гэшүүд аэропорт дээрэ тэрэнние угтаа.

М. С. Горбачев В. И. Ленинэй хүшөөгэй дэргэдэ багсэгүүдые табиба. Маарьямаа Пээрнийгай мемориальна комплексдэ дээрэ Совет засагай түүмсэлшэдэй дурасхаалгада зорюулагдажа бодхоогдоһон хүшөөгэй дэргэдэхи Мүнгэ-Талай дэргэдэ баглаа сэгсэгүүдые табиһан байна.

Таллинтай танилцалгын түүхэн минутаһаа хойшо хүн олон хани халуун хөөрэлдөөнүүд болобо.

Городо, түбтэ бүлэг хүнүүд, басагад Генеральна секретарьые тойрошобо. Февральскэ 20-до нэгэдэхэзэ байһан Эстониин комсомолой XX зуунай делегадууд тэдэнэй дундэ бии һэн. Тэдэнэр Михаил Сергеевичые съездээ ирэбэ.

КПСС-эй ЦК-гай Генеральна секретарь республикын ажахынхаа талаар болоһон хубилалтануудые гүйсэд бэелүүлхэ ёһотойбди.

Манай арад аргатай бухы юумээ хэхэ байна, гэбэшье хубилган шэнэдхэлгэдэ дары түргөөр хабаадажа байһан хэбэр үзүүлдэг хоёр нюуртай, билдагуюша хүнүүдһээ дары хахасаха шухала гэжэ залуу хүдэлмэришэн хөөрэлдөөндэ оролсобо.

М. С. Горбачев: Тиимэшье хүнүүд бии. Гэбэшье би иигэжэ хэлэхэ байнаб. Юрэдөөл, хубилган шэнэдхэлгэ хэхын тула бидэ хаанаһаашьеб хүнүүдые асархагүй ха юмбидби даа. Бидэ бултадаа өөһэдыгөө хубилгаха ёһотойбди. Москвадашье, Эстонидошье, Латвидашье, Сибирьтэшье — хаа хаанагүй хубилган шэнэдхэлгэ хэхэ хэрэгтэй. Худал хуурмаг ябадал, али бухы дутуу дунданууд ба хазагайруулганууудай хун зоной зүрхэ сэдьхэл татахагүй байһаниинь элитэ. Эдэ бүгэдэ бултанда хашартай болоо. Үнэн сэхэ ажалшадта — хүдэлмэришэдтэ, таряашадта, залуушуулда, ветерануудта түшэглэхэ ёһотойбди. Шэнэ хүнүүдые дэбжүүлхэ хэрэгтэй.

Н. И. Степанов: «М. И. Калининай нэрэмжэтэ завод» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй эрдэм-шэнжэлэлгын институтдай тошьылдогшо: Михаил Сергеевич, танай арад зонтоёо үнэн сэхээр хөөрэлдэхэ ёһотойбди гэжэ тэрэ хэлэбэ. Манай ажал хэрэгүүдтэ хабаадажа, манай демократиг арга боломжонуудые гүйсэд бэелүүлхэ ёһотойбди.

Манай арад аргатай бухы юумээ хэхэ байна, гэбэшье хубилган шэнэдхэлгэдэ дары түргөөр хабаадажа байһан хэбэр үзүүлдэг хоёр нюуртай, билдагуюша хүнүүдһээ дары хахасаха шухала гэжэ залуу хүдэлмэришэн хөөрэлдөөндэ оролсобо.

М. С. Горбачев: Тиимэшье хүнүүд бии. Гэбэшье би иигэжэ хэлэхэ байнаб. Юрэдөөл, хубилган шэнэдхэлгэ хэхын тула бидэ хаанаһаашьеб хүнүүдые асархагүй ха юмбидби даа. Бидэ бултадаа өөһэдыгөө хубилгаха ёһотойбди. Москвадашье, Эстонидошье, Латвидашье, Сибирьтэшье — хаа хаанагүй хубилган шэнэдхэлгэ хэхэ хэрэгтэй. Худал хуурмаг ябадал, али бухы дутуу дунданууд ба хазагайруулганууудай хун зоной зүрхэ сэдьхэл татахагүй байһаниинь элитэ. Эдэ бүгэдэ бултанда хашартай болоо. Үнэн сэхэ ажалшадта — хүдэлмэришэдтэ, таряашадта, залуушуулда, ветерануудта түшэглэхэ ёһотойбди. Шэнэ хүнүүдые дэбжүүлхэ хэрэгтэй.

Н. И. Степанов: «М. И. Калининай нэрэмжэтэ завод» гэжэ үйлэдбэриин нэгэдэлэй эрдэм-шэнжэлэлгын институтдай тошьылдогшо: Михаил Сергеевич, танай арад зонтоёо үнэн сэхээр хөөрэлдэхэ ёһотойбди гэжэ тэрэ хэлэбэ. Манай ажал хэрэгүүдтэ хабаадажа, манай демократиг арга боломжо-

Абяан: Энэ асуудалые шиидхэхэ хэрэгтэй, тиигэбэл һалбаринуудые хүгжөөхэнь хүнгэн болохо.

М. С. Горбачев: Хүнгэн промышленностьдахи байрын гэрнүүдые ашаглалгада түргөөр оруулхын тулада арга боломжоёо ямагаад ехэдхэхэ тухай бидэнэр бодомжолнобди. Бусад һалбаринуудтай сасуулан харахода, энэ һалбарида хүдэлжэ байһан нэгэ хүнэй байрада мүнөө дээрээ мүнгэн зөөри багаар табигдана. Тиимэһээ энэ асуудалда онсо анхарал хандуулагдана гээшэ.

Үйлэдбэритэй танилцаһанай һүүлээр предприяти болон ниитын эмхинүүдэй хүсэлбэрилэгшэдтэй хөөрэлдөөн болоо. Эстониин Компартиин ЦК-гай, Эстониин ССР-эй Верховна Советэй Президиумэй хүтэлбэрилэгшэд, ЭССР-эй министрнүүд тус хөөрэлдөөндэ хабаадалсаба.

Эстониин ССР-эй Хүнгэн промышленностиин министр Ю. А. Крафт һалбаримнай ажахын тоосоондо гүйсэд дүүрэнээр оронхой гэжэ хэлэбэ.

М. С. Горбачев: ...социально-соёлой байрануудые барилга оруулалсан, өөһэдыгөө мүнгэ зөөреэр хангалга. Энэтнай ямар аша туһа хүргэбэб?

Ю. А. Крафт: Предприятияа үргэдхэхэ аргатай болообди, тиигэхэ зуураа, барилга эрхилхэ эрхэ бидэндэ үгтэнхэй. Гансахан бэрхэшээл гэхэдэ, байрык гэрнүүдые барилгада барилгын материал үгтэнэгүй. Энэ асуудал мүнөө дээрээ шиидхэгдэнэгүй.

Нэгэдэлэй директор **А. Х. Капрал:** Өөһэдыгөө мүнгэ зөөреэр хангалгын үндэһэ һуури дээрэ олоһон бухы мүнгэеэ предприятимнай ажахын аргаар барилга эрхилэлгэдэ хэрэглэнэ. Энэ хадаа туршалгын хэрэгтэ зорюулагданхай.

Саашанхи хөөрэлдөөн үйлэдбэриин улаасхоорондын кооперациин арга боломжонуудые гүйсэд дүүрэнээр хэрэглэлгэтэй холбоотой асуудалнуудаар үргэлжэлүүлэгдээ. Энэ хараа шэглэлэй хэрэглэгдээгүй арга боломжонууд үшөө ехэ гэжэ тэмдэглэгдээ. Тэдэнние ашаглан хэрэглэлгэдэ шууд оруулха шухала.

Нэгэдэлые, хүнгэн промышленностиие бухыдэнь техническэ талаар һэльбэн шэнэлхэ хараа шэглэл тодорхойгоор харагдаа. Арадай үргэн хэрэглэлэй эрхим һайн шанартай эд бараа үйлэдбэрилхын тулада ороноймнай машина бүтээгшэд шухала хэрэгтэй түхеэрэлгэнүүдые бүтээн гаргалга түргэдхэхэ ёһотой. Социальна ехэ удха шанартай зорилго шиидхэжэ байһан хүнгэн промышленностиин худэлмэрилэгшэдэй ажалай болон ажаһуудалай эрхэ байдал тухай анхарал оролдолго гаргаха хэрэгтэй гэжэ хэлэгдэ.

А. БЕЛИКОВ,
Б. ГРИЩЕНКО,
Н. ЖЕЛЕЗНОВ,
ТАСС-ай түсхай корреспондентнүүд.

КПСС-эй XXVII съездын шийдхэбэринүүдые бэелүүлхын түлөө

ҮРЭЖЭЛТЭЙ БОЛГОЖО ШАДАБАЛ...

Газар гэшэмнай хүдөө ажахын үйлэдбэриин гол шухала баялигуудай нэгэн болоно. Манай республикын хорин районой ажахынууд бүхыдөө 351,3 мянган дүрбэлжэн километр газар дайда эзэлжэ байна.

Хэнэйшье мэдэһээр нютаг бүхэнэй газарай хүрьһэн хуу адли бэшэ. Байгаалиингаа, сагай уларилай талаар, мүн геологическа болон гидрогеологическа эрхэ байдалаараа, түхэл шэнжээрээ, хүрьһэнэйнгөө шанараар манай эндэхидэл адли газар СССР-эй бүсад районуудта үгы шахуу юм. Иимэ эрхэ байдалда газар тарияалангые эрдэм ухаанай үндэһөөр эрхилхэ, тэрэниие хүрдадхалгын зорилгонуудтай тааруулан хэрэглэхэ асуудалнуудые шийдхэхэдэ-мнай бага бэшэ бэрхэшээл үшардаг байна.

Эгээл тиимэһээ ороной Эдеэ хоолой программа болон түүхэй эдээр хангаха зорилгые бэелүүлхын тула удаан саг соо ашаг үрэ үгэхөөр хаа хаанахиһаа ондоохон онол арганууд ые хэрэглэжэ, газараа эдлэхэ ёһотой болонобди.

Үнгэрһэн 1926 он республикын хүдөө ажахыда алишье талаараа аша туһатай, яһала тааруу зохид уларилтай жэл байгаа гээшэ. Хараадшье үзэсэл даа. Хабартаа газарай хүрьһэн шиг нойтоор элбэг байжа, орсоһо таряан, бүсад ургамалнууд, сабшалан, бэлшээриинь ноогон жэгдээр гараа. Удаань июнь соо хаа хаанагүй бороо ороод, бүхы ургамалай һайнаар ургаха, хүсэ абаха хэрэгтэнь ехэл туһатай нулоо үзүүлээ. Гэбэшье июль-августда хүлеэгдээгүй ган боложо, зарим нютагуудта тарианай ургасые доошолуулаа. Тиигэбэшье энэ хожомой ган гасуур тиимэшье ехэ хохидол ушаруулжа шадаагүй. Илангаяа эрдэм-техникын дэбжэлтэ, туйлалтануудые хэрэглэжэ, эршэмтэй технологиин ёһоор тарилга хэһэн, габшагай шангаар хүдэлһэн ажахынууд барааг һайн ургаса абаа.

Теэд энээнһээ үшөөшье һайн үрэ дүнгүудые туйлаха арга боломжо бии байгаа. Хэрбээ газар тарияалан эрхилэлгын үндэр дээдэ хэмжээндэ хүргэгдэһэн, индустриальна технологиин хүсэд дүүрэнээр ашаглагдаһан байгаа һаань, ган гасуурай хойшолон бүри бага байха бэлэй.

Сэхыень хэлэхэдэ, сагай уларилай тон таарамжагүй байһан дээрэһээ һайн ургаса абажа шаданагүйбди гэжэ зарим хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэд ооһэдынгөө дутагдалнуудые, алдуугаа, харюусалгаяа байгаалиин бэрхэшээлдэ тохожорхидог ушар манайда үсөөн бэшэ бии ха юм даа. Энэнь зарим зоной ухаан бодолдо даншье гүнзэгыгөөр шэнгэнхэй. Ган болоо, бидэ хайшан гэхэбибди гээд, гараа дэлгээд һуухада амар заб даа.

Үнэндөө, хүдөө ажахые, илангаяа таряан ажалые һохор балайгаар, хуушанай, гээгдэнги гуримаар эрхилхэ сагнай үнгэрөө. Шэнэ, түрүү юумэн хэрэгтэй болоно. Эрдэм ухаанай туйлалтануудые үилэдбэридэ үргэнөөр, шэнэ онол арганууд ые таараха таарахаарнь, нютаг бүхэндэ дэлгэрүүлхэ туша районуудай туршалга-үйлэдбэриин ажахынууд ехэ юумэ хэхэ, энэ талаар колхоз, совхозуудта бодото жэшээшье харуулха зэргэтэй. Республика соо гурбан тиимэ томо ажахы бии. Энэмнай Байгалай, Ивалгын, Хүрбын ОПХ-нууд болоно. Эдээнһээ гадна, һуралсалай ажахынууд, стационарнууд, тусхай пунктнууд олон.

Эдэнэр лэ түрүү дүй дүршэлые, эрдэм ухаанай туйлалтануудые, нэн түрүүн өөһэдтөө туршажа, шалгажа үзаед, эгээл ашаатай арганууд ые колхоз, совхозуудта дэлгэрүүлхэ хүдэлмэри ябуулха, энэ талаар харьяата ажахынуудтаа туһалха зэргэтэй гээшэ. Гэбэшье үнэн дээрээ тиимэ юумэн хэгдэнэгүй. Тэдэ ажахынуудай хүтэлбэрилэгшэд, мэргэжэлтэдэй туршалгын полинууд дээрэ хүдэлжэ байхые хараха гээшэ хэсүү хэрэг Шэнэ, түрүү юумэ нэбтэрүүлхэ талаар тэдэнэр ооһэдынгөө ажахынуудтай хэлсээ баталдаг, социалис уялга абадаг тухайнь хэлэлтэшьегүй. Тиимэ юумэн ороёдоо байхагүй.

Арбан зургаан жэлэй саана Загарайн районой Онохойн совхозой нэгэ отделени таһалагдажа, тэндэ Бурядай туршалгын-мелиоративна станциин мэдэлэй Хүрбын ОПХ бии болгогдоһон юм. Энэ ажахы 281 хүдэлмэрилэгшэдтэй. Тэрэ гэһэнһээ хойшо Хуушан-Хүрбэ тосхон танигдахаар бэшэ болоо. «Бурятпромжилводстройн» тусхай барилгын подразделени эндэ эмхидхэгдэжэ, ехэ хүдэлмэри хэгдэжэ эхилээ.

Мүнөө Хүрбын туршалга-үйлэдбэриин ажахыда 8368 гектар эдлүүриин газар, тэрэ тоодо 2465 гектар тарияалан, 889 гектар сабшалан, 1550 гектар бэлшээри бии. Нёдондо 815 гектар газар, тэрэ тоодо 440 гектар тарияалан үһалгдаһан байна. Энэ ажахыда бүхыдөө 6,6 миллион түхэригэй сэнтэй тусхай инженернэ түхэрэлгэтэй, хүсэ ехэтэй үһалууриин системэ ашаглалгада үргэнхэй. Эндэ хабар-зунай үедэ газар үһалалгада «Фрегат» түхэлэй — 3, «Сигма», мүн ДДН-100, ДДА-100М түхэлэй үһа сасадаг арба гаран түхеэрэлгэ хүдэлгэгдэнэ. Трактор болон бүсад машинануудыень тоолохо болоо һаа, олон асб даа. Жэл бүри нилээд ехэ минеральна үтэгжүүлгэ, һайн шанартай үрэһэн ажахыда үгтэнэ.

Теэд эдэ бүгэдэнь хэр ехэ ашаг үрэ үгэнэ гээшэб гэһэн асуудал гарана. Бирагүйл гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй. Хэдэн тоо, баримтенуудые дурдая. Ажахыда 1981 ондо тарияалангай гектар бүриһөө 3,4 центнер ургаса абтаһан һаа, 1983 ондо тэрэнь гектарай 10 центнертэ, 1985 ондо — 7,1 центнертэ, нёдондо 11 центнертэ хүрөө. Хартаабхын ургаса эдэ жэлнүүдтэ 111,6 центнерһээ 66—70 центнерэй тойроһоо ехэшье, багашье болоногүй. Кукурузын ургаса бааһал гектарай 50, 100, 150 центнертэ хүрэнэ. Зарим жэлдэ эндэ гектар бүриһөө 25 центнер кукурузын намаа, 0,42 центнер таряа абаһан ушаршье бии.

Хүрбын элһэн газарые Кубаниин хара хүрьһэтэ тарияалантай жишээгээр бэшэ юм ааб даа. Тиигэбэшье эндэ газар тарияалангые зүбөөр эрхилжэ, эрдэм ухаанай туйлалтануудые бодотоор хэрэглэн, шэнэ, түрүү онол аргануудые хүсэд нэбтэрүүлжэ шадаад байгаа һаа, Хүрбын элһэн газарташье жэгдэ һайн ургаса абаха арга боломжо бии.

Нэн түрүүн эндэхи газарай үрэжэлтэ хүрьһыень зуузаруулха, бэхижүүлхэ, хүсэтэй болгохо туша эршэмтэй технологи хэрэглэхэ шухала. Илангаяа механизаторнууд, мелиораторнууд, эрдэмтэд болон мэргэжэлтэд хоорондоо нягта холбоотойгоор, үгэеэ ойлголсожо, нэгэ зорилготойгоор хүдэлхэ эргэтэй.

Иимэ жэшээ дурдая. Нёдондо «Фрегат-2» гэжэ газарта 72 гектарта шэнжиисэ эршэмтэй технологиин ёһоор таригдажа, тэндэ агротехническэ бүхы хэрэгтэй хүдэлмэриин зүбөөр хэгдэһэнэй ашаар гектарай 22,5 центнер ургаса абтаа һэн. Мүн Свинцовская гэжэ газарта 59 гектарта хартаабха бааһал энэ гуримаар таригдажа, харууһалгдажа, гектарай 127,4 центнер ургаса үгөө. Тиихэдэ болжанин сортын үрэнэ тариһен газарһаа гектарай 173,3 центнер хартаабха абтаа юм.

Иигээд ерэхэдээ эршэмтэй технологиие гүйсэд дүүрэнээр, бүхы заабариин ёһоор, нарин нягтаар нэбтэрүүлжэ шадаа һаа, элһэлиг муу хүрьһэтэй газарһаашье үндэр ургаса хуряаха арга боломжо бии гэжэ энэ харуулна.

Һүүлэй 2 жэлдэ эндэ дүрбэн политой севооборот туршагдажэ байна. Түрүүшын жэлдэ газарыень һайнаар үтэгжүүлжэ, шэбхэ гаргажа, хартаабха ургуулаад, хойто жэлдэнь тэндэ шэниисэ тарина. Тэрэнэй удаа тэжээлэй холимол ургамалнуудые ургуулаад, дүрбэдэхи жэлдэнь ешмээн таридаг. Иигэжэ элһэн хүрьһэтэй газарай үрэжэл дээшэлүүлэгдэнэ гээшэ Тиихэдээ газарай үрэжэл һайжаруулхаар мелиорантнуудые: шлак, торфын компост, нэгшэһэн шэбхэ, шубуунай аргал холиһон хюроогэй хибэдэһэ, перлит, минеральна үтэгжүүлгэ, таримал ногоо гэхэ мэтые холижо, хүрьһэндэ оруулна. Энэнь хүрьһэнэй үрэжэлые яһала дээшэлүүлдэг юм.

Хэрбээ урда тээнь ямаршье мелиорант хэрэглэнгүй, маарые гансал үһалаад, «бурятская-79» сортын шэниисэ тарихада гектарай 14 центнер ургаса, 55 центнер силосэй ногоон намаа, 9,6 центнер ешмээн абтаһан һаань, һүүлэй хоёр жэлдэ тэндэ мелиорантнуудые хэрэглэжэ, минеральна үтэгжүүлгэ хүсэд нормоор оруулаад, шэниисэ тарихадамнай гектарай 45,4 центнер ургаса, мүн гектар бүриһөө 164,5 центнер хартаабха, 26,9 центнер ешмээн, 194,5 центнер силосэй ногоон намаа хуряагдаа юм.

Гансахан минеральна үтэгжүүлгэ оруулжа, элһэлиг хүрьһэтэй газарай үрэжэлые дээшэлүүлхын аргагүй. Имагтал органическа болон минеральна үтэгжүүлгые суглаһ хүсэд нормоор оруулаад байхадал хүрьһэн шиг нойто һайса бариха, агрохимическэ арга боломжонь ехэ болохо байна.

Жэшээнь, туршалга хэжэ үзэхэдэ, эндэхи тарияалангай гектар бүхэндэ 40 тонно шэбхэ гү, али бүсад органическа үтэгжүүлгэ оруулаад, үшөө хүсэд нормоор минеральна үтэгжүүлгэ хүрьһэндэнь шэнгээгээд байхада, гектарай 36,2 хүрэтэр центнер шэниисэ, 220 центнер хүрэтэр силосэй ногоон намаа, 23,2 центнер ешмээн абтадаг байна. Мүн гектарай 100 тонно торфын компост оруулһан газарһаа гектарай 247 центнер кукурузын ногоон намаа хуряагдана. Хюроогэй хибэдэһэндэ шубуунай аргал холёод, микро-зүйлнүүдые нэмэлсэжэ, гектарай 10 тонно үтэгжүүлгэ гаргахада, гектар бүриһөөнь 180 центнер хартаабха абтана. Газарай хүрьһэндэ шлак оруулаад, дээрэнь жэл бүхэндэ минеральна үтэгжүүлгэ хаяжа байбал, гектарай 62,3 центнер хүрэтэр шэниисэ ургаха байна гэжэ нёдондоной туршалга харуулаа.

Иимэ туршалганууд, хэдэн арбаад мянган түхэриг гаргашалжа, эрдэмтэд, мэргэжэлтэдэй олоһон туйлалтануудые ашаяа хэзээшье харюулха байна. Гансал энээниие тоонгүй, хэзээ нэгэтэ хожом хэрэглагдэнэ бээ гээд һуужа яашье болохогүй.

В. ХАЙНАЦКИЙ,
Бурядай туршалгын-мелиоративна станциин секторые даагша.

ПАРТИЙНА АЖАБАЙДАЛ *тоётно мэдээсэл*

ЭЭЛЖЭЭТЭ БЮРО ДЭЭР

КПСС-эй Гусиноозерскын горкомой бюрогой ээлжээтэ заседаниг боложо, КПСС-эй XXVII съездын шийдхэбэринүүдэй ёһоор, нөөсэ арга боломжонуудаа аша үрэ ехэтэйгээр хэрэглэһэнэй үндэһэ һуури дээрэ һу һаалиин мал ажалые эршэмтэйгээр хүгжоохэ талаар «Бестужевский» совхозой дирекци болон парткомой ябуулдаг эмхидхэлэй болон политическэ хүдэлмэри тухай асуудал зүбшэн хэлсэгдэбэ.

Һүүлэй жэлнүүдтэ совхоз урда туйлаһан амжалтануудаа алдаа гээд партиин горкомой бюро тэмдэглээ. Далаад онуудта эндэ үнеэн бүриһөө дунда зэргээр 2 мянган килограмм һу һаадаг байһан һаа, мүнөө 1710 килограмм һаана. КПСС-эй горкомой 1983 ондо болоһон VII Пленумһээ хойшо һайн хубилалтанууд болоогүй гээд хэлэгдээ.

Мүнөө үбэлжэлгын үедэшье бага һүн һаагдана. Сүүдхэ соо дунда зэргээр ороёдоол 4,6 килограмм һүн һаагдана. Энэнэй гол шалтагаан гэхэдэ, совхозодо үнездэй үүлтэр һайжаруулха хүдэлмэри тон муугаар ябуулагдана. Жэшээнь, 430 үнездэй 19-ниинь элитнэ, 38-ниинь нэгэдэхи классай байха юм. Үнезд болохо гунжадые бэлдэхэ, һайнаар харуу-һалха хэрэг муугаар эмхидхэгдэнэ.

Гадна экономическа хүдэлмэридэ ехэ дутагдалнууд бии. Һаагдаһан һүнэй өөрынь үнэ сэн хямдаруулха хэрэгтэ анхарал хандуулагданагүй. Бригадна аргаар хүдэлхэ гурим гансал Бургаастайн фермэдэ нэбтэрүүлэгдэнхэй. Һүүлэй үедэ партийна суглаанууд дээрэ эдэ бүхы асуудалнууд хэлы дахин зүбшэн хэлсэгдэһэн байха юм. Гэбэшье партком суглаанай шиидхэбэринүүдэй дүүргэлтые хинан шалгаагүй байха юм. Дирекци болон партком социалис мурысөө зүбөөр эмхидхэхэ асуудалда ехэ анхарал хандуулаагүй. Малшадай ажаллаха, ... байдал байгуулха ... мэри һулаар ябуулг... хозой дирекци бо... зооветмэргэжэлтэдэ... нинуудые эрхилэгш... һулаар табина гэ... горкомой бюро ...

КПСС-эй горком... нумэй тогтоол бэ... һаали эрид дэшэ... жэнүүдые абаг... зой директор И. И. ... выс, парткомой ... И. Б. Намжиловые ... горкомой бюро ...

Партиин горкомо... ро дээрэ партий... лэй хүдэлмэриин б... далнууд зүбшэн ...

Н. НАМ...

ЛЕКЦИОННО ХҮДЭЛМЭРИ ЭМХИД...

Лекционно пропаганда хадаа үзэл сурталай хүдэлмэриин шухала удхатай нэгэ хубинь мүн болоно. Али бүхы ажал ябуулгада, ажабайдалда шэнэдхэн хубилалгын бэелүүлэгдэжэ байһан сагта энэ хэрэг анхаралһаа зааханшье алдагдаха ёһотгүй, шэнэ эрэ байдалда зохимо хубилалташье болохо эзэрэтэй. Энэ эрилтые шухалада тооложо, лекционно пропагандын эмхидхэл һайжаруулха, урданайхиһаа аша туһа ехэтэй болгохо оролдолго партийна олонхи организациннуудта гаргагдажа байдаг гэжэ тэмдэглэмэзэр.

Энэниие баримталхын тула Хурамхаанай районой һахалиин совхозой парткомой хүдэлмэриин дүршэл тухай богонихоноор хөөрэхэ хүсэлэн турэнэ. Һүүлэй үедэ лекци уншалгада эндэ ехэ анхарал хандуулагдадаг болонхой. Тубхын түрүүндэ хүнүүдэй сугларха газарые партком тодорхойлдог байна. Тиигэжэ ажахын хүн зоной ажаһуудаг, ажалладаг газарнуудаар арбан аудитори эмхидхэгдэнэ байна.

Тэрээн бүхэндэ лекци уншалгада бэлэдхэл хэхэ харюусалгата нюур томилогдохо ёһотой байгаа. Тэдэ совхозой партком өөрынгөө ажахын байдалые хараада абажа, зургаан эмхидхэлшэдтэй байгаа хада зохихо байна гэжэ тоолоо. Ниитын нимэ даабаритай болоһон нүхэд парткомой заседани дээрэ баталагдадаг юм. Парткомой шиидхэбэриин ёһоор совхозой хонишодой байрладаг газарнуудта табан аудитори эмхидхэгдэнэ байгаа. Зүгөөр тус бүридэнь эмхидхэлшье байлгаһанай хэрэгтэй, иимэ уялга дүүргэхэ таарама хүниие тэрээн бүхэндэ олохонь бэрхэтэй болоо. Тиимэнээ эдэ табан аудиториие нэгэ хүндэ даалгабал, дээрэ гэлсээд, энэ харюусалгые хонишодой талаар бригадир М. И. Телятниковта даалгаха гэһэн шиидхэбэри абтаа. Тэрэ нүхэр хонишодой бригадануудай коллективүүдые бүхы дээрэнь хүтэлбэрилдэг һэн тула лекци уншалгын эмхидхэлэй хүдэлмэри үнгэргэжэ ядахагүй гэжэ тоосоһониинь тон зүб байгаа.

Иихэлээрээ энэ партком мүнөө лекционно пропаганда эмхидхэлгын түлөө харюусаха зургаан эдэбхитэдтэй байна. Тэдэнэр ооһэдынгөө хэрэгые һайн мэдэхэ нүхэд. Аудитори бүхэндэ лекциин хээрэ уншагдаха болзор тодорхойлогдоно хой. Тэрэнэйл ёһоор эмхидхэлшэ бүхэн хүнүүдэй ямар темээр лекци шагнаха дуратай байһые уридшалан элирхэйжэ, «Знание» бүлгэмэй эхин эмхиие хүтэлбэрилэгшэ А. П. Чирково дуг... шэ.

«Знание» бүлгэмэй эхин эмхи арбан нэ... гэй. Багшанар, совхо... жэлтэд, райгүйсэд... тоодын хэрэгүүдэй п... стково инспектор б... сад хүнүүд ниитын ... дэтэй даабари дүг... даг юм. Урдань 16 п... логдодог һэн. Шалг... тестециин) болоо... нүхэд мүнөө уе сагт... харюусама бэлэдхэ... шоо. Зүгөөр лекц... дэбжүүлмэзэр хүнүүд... ла бии. Залуу мэрг... багшанарые, мед... дэлмэрилэгшэдые ... хүдэлмэридэ хабаа... лаар хэмжээн абта...

Д. ...
«Знание» б...
лектор-...

УЛААН ТУГТА ХҮРТЭБЭ

Арбан хоёрдохи табан жэлэй түрүүшын жэлэй туршада эрхим һайнаар хүдэлһэнэйнгөө түлөө, Гусиноозерскын типографиин коллектив КПСС-эй обкомой, Бурядай АССР-эй Министрнүүдэй Соведэй, профсоюзуудай соведэй болон ВЛКСМ-эй обкомой дамжуулгын Улаан тугаар шагнагдаба.

Тус коллектив продукци худалдаха жэлэйнгээ түсэбые 103 процент, ажалай бүтээсын талаар даабари 103 процент дүүргэһэн байха юм. Бурядай АССР-эй Госкомиздадай түрүүлэгшэ В. Д. Раднаев туйлаһан амжалтаарнь тэдэнэрые амаршалаад, дамжуулгын Улаан туг барюулаа. Хэблэгшэдэй зүгһөо М. В. Викулина үгэ хэлэжэ, саашадаа улам һайнаар ажаллажа, амжалтаяа батадхаха байһанаа мэдүүлээ.

Н. ДЫМБРЫЛОВ.

АХЫН ТҮРҮҮ ҺААЛИШАН

Һүрэг хайнагууд хадын бэлшээриһээ буугаад, байра тээшээ яаралгуй гэшхэлнэ. Тэндэ ерэхэдэнь, томо һуулгануud соогуур шанаржуулагдаһан тэжээл бэлдэгдэнхэй байдаг. Энэ фермын эзэн Ямбу Махлеевна Ошорова. Бага наһанһаа ажалай амтэтай танилсаһан хүн юм. Тэрэ үхибүүн ябахадаа, колхозойнгоо үнездые һаалсадаг, адуулдаг болоо һэн. Хайнаг үнездые һааха гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ. Дошхон зантай хайнаг гунжадай тугаллаад байхада, тэдээндэ номгоноор хандаха, шэмэтэй тэжээл таһалгаргаагүй эдюулхэ хэрэгтэй. Тиигээгүй һаа, үнезнһээ ехэ һу абажа шадахагүйш, харин тэрэшни тугалаа дахуулаад, хада хабсагайда гарашахадаашье болохол.

Ямбугай арбаадтайхан ябахада, Эсэгэ ороное хамгаалгын Агууехэ дайн эхилээ. Хамаг эрэшүүл тиишэ мордожо, колхозой ажалые дууһан эхэнэрнүуд хэдэг болоо һэн. Ехэ багагүй хамаг зон ажалда хабаадажа, фронтын хэрэглэмжэдэ эдеэ хоолой, хубсаһа хунарай элдэб зүйлнүүдые ябуулагша бэлэй.

Тэрэ үедэ колхоздомкай гурбан янзын үүлтэрэй үнездые һаадаг байгаа. Һаалишан бүхэн хэды шэнэхэн һу һаагааб, хэды зөөхэй, тоһон гараха ёһотойб, эдэ даабариууд юундэ дүүргэгдэнэгүйб гэжэ шангаар асуугдадаг һэн. Тэрэшэлэн малые тураһаһан, гарзалуулһан ажалшан бүхэн тэрэнэйнгээ сэнгые гүрэндэ бүсаадаг һэн. Ямбу Ошорова эдэ хүшэр хүндэ жэлнүүдтэ ажалаа урагшатайгаар ябуулаа.

Дайнай хойто жэлнүүдтэшье һаалишадай ажалай журам һүрэг хайнагууд хадын бэлшээриһээ буугаад, байра тээшээ яаралгуй гэшхэлнэ. Тэндэ ерэхэдэнь, томо һуулгануud соогуур шанаржуулагдаһан тэжээл бэлдэгдэнхэй байдаг. Энэ фермын эзэн Ямбу Махлеевна Ошорова. Бага наһанһаа ажалай амтэтай танилсаһан хүн юм. Тэрэ үхибүүн ябахадаа, колхозойнгоо үнездые һаалсадаг, адуулдаг болоо һэн. Хайнаг үнездые һааха гээшэ бэлэн хэрэг бэшэ. Дошхон зантай хайнаг гунжадай тугаллаад байхада, тэдээндэ номгоноор хандаха, шэмэтэй тэжээл таһалгаргаагүй эдюулхэ хэрэгтэй. Тиигээгүй һаа, үнезнһээ ехэ һу абажа шадахагүйш, харин тэрэшни тугалаа дахуулаад, хада хабсагайда гарашахадаашье болохол.

Ямбугай арбаадтайхан ябахада, Эсэгэ ороное хамгаалгын Агууехэ дайн эхилээ. Хамаг эрэшүүл тиишэ мордожо, колхозой ажалые дууһан эхэнэрнүуд хэдэг болоо һэн. Ехэ багагүй хамаг зон ажалда хабаадажа, фронтын хэрэглэмжэдэ эдеэ хоолой, хубсаһа хунарай элдэб зүйлнүүдые ябуулагша бэлэй.

Тэрэ үедэ колхоздомкай гурбан янзын үүлтэрэй үнездые һаадаг байгаа. Һаалишан бүхэн хэды шэнэхэн һу һаагааб, хэды зөөхэй, тоһон гараха ёһотойб, эдэ даабариууд юундэ дүүргэгдэнэгүйб гэжэ шангаар асуугдадаг һэн. Тэрэшэлэн малые тураһаһан, гарзалуулһан ажалшан бүхэн тэрэнэйнгээ сэнгые гүрэндэ бүсаадаг һэн. Ямбу Ошорова эдэ хүшэр хүндэ жэлнүүдтэ ажалаа урагшатайгаар ябуулаа.

Дайнай хойто жэлнүүдтэшье һаалишадай ажалай журам шанга зандаа үлэһэн байгаа. Он жэлнүүдэй ошоходо, Ямбу ажалдаа абьяастай боложо, үндэр дүнгүудые үргэлжэ туйладаг һэн. Манай Ахын хүшэр эрхэ байдалда һаалишанай ажал гээшэ ехэ хүндэ юм.

Энэ «Улаан-Аха» колхозодо ажалай түрүүшүүл олон. Үнинэй суутай һаалишад гэхэдэ, Һ-С. Дугарова, С-Ж. Тагланова, Д. Гармаева, С. Добшонова, Х. Папаева гэгшэд болоно. Ямбуу басаган анха түрүүн һаалишанаар хүдэлжэ эхилхэдэ, тэдээнтэй ажал туйгаа ходо хоёрэлдэжэ, байра дээрэнь ошожо, ажалыень харадаг, хемаг юумээрнь һонирходог, мэдэхэгүй юумээ асуудаг һэн. Хожомынь Һама-Сүрэн Лопсоновна Дугароватай суг ажаллахадаа, тэрэ дүй дүршэл эзэтэй һаалишан болоһон юм.

— Ажалай түрүүшын алхам хэхэдээ, бэрхэ һаалишанай хаюуда хүдэлжэ, түрүү онол аргыень, бэлиг шадабариинь шэлжүүлэн абаһандаа, багшаяа уе наһаараа мартахагүйб, — гэжэ Һ-С. Дугарова тухай Ямбу Ошорова дулааханаар хэлдэг.

Хайнаг үнезд барандаа адли бэшэ, һүтэй, һүгүй гэжэ байдег, тэдэнэй дунда номгоншье, дошхоншье зантайнууд дайралдадаг гэжэ дээрэ хэлэгдэ һэн. Эгээл муу зантай үнездые даажа абаад, богонихон саг соо тэдэнээ номгоруулжа, тугалдань мээхэйгээр хандуулжа һургаха, тиигээд ехэ һу үгүүлхэ гээшэ тиимэ бэлэн хэрэг бэшэ. Ямбу Махлеевна эгээл тиимэ үнездые харуһандаа абадаг зан-шалтай. Тиихэдэ хайнаг үнезнэй тугал хадаа бо... горхон, тулюурхан б... рин Ямбугей тобир... байдаг. Энэмнай ... үүлтэр һайжаруулг... Я. Ошоровагай ур... ябуулдагые сэхэ гэ... шэ.

Хайнагуудай үүл... жаруулхын түлөө ... оролдолго гарг... эойнгоо партийна ... тын суглаанууд д... тэ бэшэ энээн ту... һаанайнь ашаар, м... да симментал үүл... нууд асарагдаа б...

Энээнһээ гадна ... хы дотороо үзэг... дунданууdые шүүм... дэниие усадхаха а... жонууд тухай б... Я. Ошорова суглаа... рэ үгэ хэлэдэг.

— Мүнөө болоо... гуудаймнай тоо то... жэ байнхай. Энэ... фермэдэмнай эүг... харуһалагдадаг ... мүнөө ороёдоол ... гой болошонхой ... жэ нүхэр Ошоров... гото болохонь бу...

— Миниий оруул... халнууд нэгэнтэ ... хэ бэзэ гэжэ найд... рагты, энэ анхан ... һан Ооботын талм... гүүр зеленко тар... най тэжээлээр ... болинхой. Энэ хэ... Ахын районие о... никээр хэрэгтэй с... даг болоһоной аш... иимэ һайн байдал ... —гэжэ тэрэ ехэ... нэмээдэг.

Ямбу Махлеевна ... жүүлжэ, бултанай... ганзагада, хулые д... гөө. Тэрэнэй үхиб... Савелий — бултада... татгаа һуурижажа... лоходо габшагай ... район дотороо м... лонхой юм.

Ообото һуурин ... ной суута һаалишан... леевна Ошорова ... хилдэг. Тэрэ жэл ... гаран хайнаг үнез... даа, түсэбөө хо... дүүргэдэг юм. Н... 1200 килограммһээ... һаажа, район до... жэлэй туршада ... лэжэ ябадаг. Тэ... ажалые дүүргэхэ... гаар нинтын хэр... тэйгээр хабаада... правлениин гэшүү... ной Соведэй делег... гагданхай юм. Ямбу... лени, ажахын пер... хиин болон проф... митедүүд нүхэр Я... гай ажал хэрэгтэ... сэгнэжэ, тэрэниие ... грамотануудаар, ... гүүдээр нэгэнтэ б... һан байха. Мүн р... дэ зургаануудай ... грамотанууд эн... дахин барюулагда... арбан нэгэдэхи т... жэлэй дунгүүдэй ... леевна «Шэн габ... түлөө» гэһэн медаль... нагдаа һэн. Мүн ... лөөһэгүй путевко... най ороной никс... хото ошожо ерэ... лишан үшөө ВДНХ... медальнуудта хүр...

Д. ...

ОРОНУУДАЙ ТОО ОЛОШОРУУЛХ...

УЛААН-УДЭ. Буряадай республикын хойто районуудтахи оронуудай тоо толгойе тоолохо гэшэ хүшэр бэшэ байба. Автономито республикын госпромхозой үнгэргэһэн тоо бүридхэлэй эсэстэ бирагүй тобшолол хэгдээ. Хойто-Байгалай болон Баунтын районуудай холын бэлшээринүүдтэ 1,8 мянган оро тоологдоно. Гэхэтэй хамта 40-өөд онуудай эхиндэ эндэ 10 мянган шахуу оро тоологдодог байһан. Ямар шалтагаанууд дээрэһээ иимэ байдал тохёолдооб гэбэл, энэ һалбарида хайша хэрэгээр хандадаг, тэрэниие ашаг үрэгүй гэжэ тоолодог болонхой.

Тиин мүнөөшье оро үсхэбэрилгэ олзо оршотой һалбари болохо гэжэ найдаха юумэн үгы. Юуб гэбэл, тэдэнэй тоо толгой олошоруулха, кадрнуудые бэлдэхэ, зооветеринарна тусхай алба бэйгуулха талаар ехэ хүдэлмэри хэхэ хэрэгтэй бшуу.

Сибириин эрд... намжанууdай ёһо... хойто районуудта... ган толгой оро б... хо байна. Иимэ ... дые барибал, Б... нуудта ажаһуу... хоолой элдэб я... дээр элбэгээр ... ортонгуудай хэ... ажалые һэргээх... жо олгохо байн...

М. С. ГОРБАЧЕВОЙ ХЭЛЭҺЭН ҮГЭ

...Этиниинь 1-дэхи ...гүйлгөөр, тэдэнэй шэ... ...бөлгөлөөн бухы зүрхэ ...гүй, ухаагаараа хү... ...гүй һаань, хүн бүхэн... ...бүхэндэ ажалша кол... ...гэндэ хэрэгтэй полит... ...н тросэндэ этигээ гүй ...ншье бүтэхэгүй. Ну... ...н, ажалша коллек... ...б, тосхон, город бү... ...публика бүхэндэ бо... ...доторнай бухы дээ... ...болоно байнаб гэ... ...лон лэ эгээ һайнаар ...юм.

...н бүри һайнаар мэ... ...аалди? Үгы даа, ...лэ бухы юумэ мэ... ...болохоороо, ...шэнэдхэн хубилгал... ...үлөбо болоно бай... ...юумые, манай шэ... ...лда, манай общест... ...дхэ гэһэн стратеги... ...ушаруулжа бай... ...юумэнүүдые саг ...өөрөн хараха байна ...лиэнэй тэрэ бухы ...лөөгүй һаял бии ...өйлгөдань, тэдэниие ...гөгдөй. Тиимэһээ ...бухы юумэ мэдэхэ, ...харин үйлэ хэрэ... ...дөлсаха ушартай ...эниие яажа туйла... ...н общественый бухы ...нь үргэн ехээр де... ...хэһаа ондоо ар...

...да, нүхэдүүд, поли... ...үсэл эрмэлзэлнай. ...ндэ адли эгээ...

Пленумые үнэн ...халуунөөр, этигэл ...өөр, сэдьхэлээ ха... ...нэхэдээ, хүнүүд һа... ...эһэн юумэнэй бо... ...н һанана гээд хара...

...республикын Ком... ...КГ-гай нэгэдэхи сек... ...нүхэр Пуго Борис ...ааа тиимэл үгэнүү... ...өөб. Тэдэнь мүнөө ...н хэлэгдэдэг боло... ...үдые хэлэһэн яба... ...байгаа. Тэдэнь та... ...н мэдэсые, мүн эн... ...ленум манай хүнү... ...н хүлеэһэндэ хү... ...н һанамжыетнай сог... ...бадал болоно.

...н хубилгаха тушаа ...н хүсэл эрмэлзэл ...нөөл бодолые янва... ...өөлүм харуулаа гэһэн ...н гаршөнүүдые мү... ...повительствада аба... ...бөөбди.

...н хэлэхэдэ, энэ бухы ...н нигээд зогсошохо ...н бэлэг гэһэн үнөөхил ...н даахин, дахин табы... ...н. Тиигээд замһаа ...н тогтохогүй, тэрэ ...н бүгаар урагшаа даб... ...н үсэлэн дахин, да... ...н. Ленинградта ...н эгээ түрүүшынгээ ...н эхилэд лэ ябаха, ...н ябаха гэһэн үгэнүү... ...н дуулана гээ...

...н харахада, хүнүүд ...н тушаа һанаагаа ...н шүү даа.

...н тухай партий... ...нигээд бодожо үзэхэ ...н Арад зоной хүлеэн ...н үргэнөөр дэмжэһэн ...н тушаа юундэ нигээ... ...н зобохо үшөр зон ...н бэ гэхэдэ, хүн зон ...н коллективтэ, тос... ...н тогтодоо байдалай ...н ябые адаглан хара... ...н Нихэдэ, нүхэдүүд, ...н дэбхитэдшье, маней ...н ябые бүлтадаа нэгэн ...н эдэндэхэн хубилалтын ...н ушартаа дабшажа яба... ...н аргагүй гээшэ бээ.

...н һанаан юумэнэймнай, ...н политикын ба бодото ...н нймнай хоорондо ал... ...н ушарашахагүйнь мүнөө ...н ябаа гэжэ би хэ... ...н тойб. Тиихэ болоо һаа, ...н ябайхэ. Ушар тиимэ... ...н үгэ болон хэрэ... ...н нэгэн бэйхын хой... ...н ушартаа анхаржа ...н ябатойбди. Уша... ...н талаар урмаа ху... ...н юумэн урдань хү... ...н олон харагдаа бшуу. ...н тухай бэшэгдэ... ...н тушаа аад, бодото ...н ондоо юумэн боло... ...н ха юм. Алгасал га... ...н ябгаа. Энэ хадаа ма... ...н заншалые хазагай ...н ябгаа гэжэ таанар ...н Мүн энэнь хүнүүдэй ...н болодо, ниитын бо... ...н ябалнгаа хэрэгүүдтэ ...н ябда нүлөөлдэг бай... ...н Нихэдүүд, эдэ бүгэдэ ...н ургажа ябаа үетэндэ ...н ябай үзэл бодол бүрил... ...н ябгаа үгаа муу нүлөө ...н ябгаа. Энээниие би... ...н ябада абаха ябатойбди. ...н ябгаа үүлые ажабайдалда ...н ябгаа ажал хэрэгүүд... ...н ябгаа оролсон, олон зорилго ...н ябгаа ыемнай өөрсэ илгаань ...н ябгаа тиимэ байна.

Бүри мүнөө олон хүнүүд ажал ябуулгаяа тиимээр эр... ...н ябгаа хилнэ гэжэ үзэлэхэ ябатойбб. Тэдэ гансал бодомжолно бэшэ, ...н ябгаа ябуулгаяа эрхилнэ бшуу.

Январиин Пленум дээрэ эдэ асуудалнуудаар хоёр үдэрэй туршада айхабтар үргэн үгэ буляалдалга болоһон юм гэжэ хэлэхэ байнаб. Бидэнэрэй үгэ хэлэгты гэжэ хэниеешье гүйгаа, хэлээгүйшье һаамнай, үгэ хэлэхээр 77 хүн бэшүүлжэ, 34 хүнэй үгэ хэлэһые хэншье һанахагүй байна. Үгэ буляалдалгаяа түгэсхэе гэжэ хамтаараа хэлсэжэ, демократическа ёһоор шиидхээ һэмди. Тэбшье тэрэмнай айхабтар хэмжээ ехэтэй, гүнээгы, эдэбхитэй байгаа юм. Олон юумэншье хэлэгдэ.

Январиин Пленумэй дүнгүүдые һаяхан лэ бодомжолжо байтарнай, Кемеровэдэ нэгэ республикын ажалшадшье тэдээн дотор хэлэгдэһэн юумэ һаин бодомжолжо үзэхэ бээ гэжэ найданаб. Демократизацийн талаар манай нийтэ аша туһэда хэрэгтэй бухы юумые дэмжэхэ, харин хэлэгдээгүй үлэшэһэн юумэн тухай хэлэхэ бээ гэжэ бидэнэр найдаха байнабди.

Энэ жэлдэ арадай депутадуудай нютагай Советүүдтэ һунгалта болохонь. Энэ ээлжээтэ һунгалтын урда тээхи кампаниин үедэ хожомоо һунгуулиин шэнэ системын үндэһэ һуури боложо, һунгуулиин гурим тухай хуулида батадхагдаха ёһотой олон шэнэ зүйлнүүдые шалган хараха үзэхэ хүсэлэнтэйбди. Тиихэдээ энэ талааршье тодорхой алхамуудые хэхээр хараалба гээшэбди.

Энээн тухай Борис Карловичтай хөөрэлдөөбди. Тиин республикын партийна организаци, эдэбхитэй, ажалшад арадай депутадуудай нютагай Советүүдтэ хэгдэхэ һунгалтада шэнээр хандаһан зүйлнүүдые үргэнөөр дэмжэхэ зуураа, тэдэниие Латвида гансал нэгэ райондо, нэгэ городто, нэгэ сельскэ Советдэ бэшэ, харин үргэнөөр, магад, бухы республикада туршажа үзэхэ гэһэн дурадхал тэрэ оруулаа. Таанар юун гэжэ һаната байнат? [Альга ташалга].

Энээниие һайшаажа байгаашье һаатнай, энэ ушарта ехэ ялраһанай хэрэгтэй. [Энэдэн]. Үшөө дахин боложо үзөөрэйгты гэжэ хэлэхэ байнаб. Тиин бидэнэр таанарай дурадхалнуудые таанадтай хамта зүбшэжэ үзэхөөр бэлэмбди.

Гэбэшье танай альга ташалганууд энэ замаар урагшаа батаар, ёһотой алхамаар дабшаха гэһэн һанал бодолыетнай харуулна.

XXVII съездыйн, ЦК-гай январиин Пленумэй шиидхэбринүүдһээ гараһан олон асуудалнууд — нэн түрүүн шэнэдхэн хубилгалгын гол шухала ехэ асуудалнууд КПСС-эй Бүхэсоюзна конференци дээрэ зүбшэн хэрагдаха юм. Партиин Центральна Комитедэй эгээл ойрын нэгэ Пленум дээрэнь энэ конференци тухай шиидхэбэри абтаха. Парти доторхи ажал ябуулгые, КПСС-эй ажабайдалые нарижуулан һайжаруулха бухы асуудалнуудые, тэрэ тоодо һунгалтануудай ямар шэнжэ шанартай байхые, һунгададаг партийна органуудые бүрилдүүлхэ асуудалнуудые тэрэ конференци дээрэ хаража үзэхэ бээзбди гэжэ һананаб. Ондоогоор хэлэхэдэ, энэ талааршье урагшаал тэгүүлхэ байнабди.

Тиин сагай ерэхэдэ, бидэнэр манай республикэнска бухы партийна организацинуудтай, партийна эдэбхитэдтэй зааталгүй зүбшэхэбди.

ЦК-гай январиин Пленум дээрэ хэлэгдэһэн юумэнүүд болон манай бодото ажал ябуулгын хоорондо алгасал гаргахагүйбди гэжэ энээгээрээ хэлэнэб. Бухы хэлэгдэшэмнай бүтээгдэхэ.

Мүн саашдаа демократизаци бэелүүлхэ талаар ажахын хэдэн асуудал хаража үзөөбди, тэдэмнай энэ хэрэгые мүн лэ урагшань дабшуулна гэжэ таанад анхараа ёһотойт. Түбхын түрүүндэ арадай ажахыда элдэб түхэл маягай хамжаа кооперацы үргэнөөр хүгжөөн хэрэглэхэ тухай бодонобди. Манай обществын ажабайдалда шиидхэхы удха шанартай, экономикодохи манай гүрэнэй ехэ секторэй ямар нэгэ шалтгаанаар шиидхэдэгүй олон асуудалнуудые энээнэй ашаар шиидхэхэ арга боломожо олдоно.

Манай нютагай органуудай, түбхын түрүүндэ партийна, совет болон ажахын организацинуудай, манай бухы кадрнуудай эдэ бухы хэрэгүүдтэ үргэнөөр, сэхэ, тодорхойгоор хабаадалсаха шата мүнөө болобо гээшэ.

Асуудал иимээр табибал зүйтэй: демократизацийн, шэнэдхэн хубилгалгын хараа шугамые нютагай органууд хэр эрид шиидэнгээр, хэлбэришэгүйгөөр ябуулхаб, гэрээннһээнь лэ обществын хэрэгүүдые хүтэлбэрилэгдэдэ ажалшадые хабаадуулха, тиихэлээрээ бухы хүрдадхалгын хэрэгэй хэр түргэнөөр урагшаа дабшахань дулдыдаха байна.

Нүхэдүүд, гол хэхэ ажалнай иишээ шэлжэбэ гээшэ. Политика бии байна, бэелүүлхэ арга оньһонууд бодомжологдонхоо, олон асуудал шиидхэгдэнхэй, тиин манай нютагай партийна органуудай хүдэлмэрние хэрэглэн, тэдэ бүгэдээ бодото байдалтай, ажалша коллективүүдтэй нягтаар холбохо шухала болоно бшуу. Таанар энээниие һайн ойлгожо, үнэхөөрөл тиимэ гэжэ зүбшөөнэ ёһотойт гэжэ һанаанаб. Мүнөө үзэжэ байгаа үеымнай өөрсэ илгаань тиимэ байна.

Бүри мүнөө олон хүнүүд ажал ябуулгаяа тиимээр эрхилнэ гэжэ үзэлэхэ ёһотойб. Тэдэ гансал бодомжолно бэшэ, ябуулгаяа эрхилнэ бшуу.

Январиин Пленум дээрэ эдэ асуудалнуудаар хоёр үдэрэй туршада айхабтар үргэн үгэ буляалдалга болоһон юм гэжэ хэлэхэ байнаб. Бидэнэрэй үгэ хэлэгты гэжэ хэниеешье гүйгаа, хэлээгүйшье һаамнай, үгэ хэлэхээр 77 хүн бэшүүлжэ, 34 хүнэй үгэ хэлэһые хэншье һанахагүй байна. Үгэ буляалдалгаяа түгэсхэе гэжэ хамтаараа хэлсэжэ, демократическа ёһоор шиидхээ һэмди. Тэбшье тэрэмнай айхабтар хэмжээ ехэтэй, гүнээгы, эдэбхитэй байгаа юм. Олон юумэншье хэлэгдэ.

Январиин Пленумэй дүнгүүдые һаяхан лэ бодомжолжо байтарнай, Кемеровэдэ нэгэ организацида нэгэдэхи секретаряар ондоо хүниие һунгаба гэжэ газетэдэ үншааб. Тиигээд тэндэ байлсаһан хүнүүд хөөрэхэдөө, энэ гайхамшаг Пленум болоо гэжэ хэлээ юм. Үнэхөөрөөл ленинскэ ёһоор сэхэ руунь хэлэхэ гүрим байгаа. Нүхэдүүд үгэ хэлэхэдээ, кандидат бухэниие — харин эдэнь райисполкомой түрүүлэгшэ бэ совхозой директор хөөр байгаа — бухы талаһаань хараха үзөө. Мүн кандидадууд өөдөөшье эдэ часуудай түршада юун гэжэ һанаһан, мэдэрэлэн тухаигаа хөөрөө һэн. Энэл гээшэл даа, нүхэдүүд, ёһотой һунгалта. Тиигээд хоюулаа һайн дэмжэлтэ абаа. Энэ партиин багахан районно комитет байгаа ха, 49 гэшүүдһээ нэгэниинь 29 хүнэй дуу, нүгөөдэнь 20-иие абаһан байна. Асуудал демократична ёһоор шиидхэгдээ гээшэ.

Танай зарим предприятинуудта бухы тушаалтадые гү, али тэдэниие бултыень шахуу һунгадаг гэжэ эндэ хэлэгдээ һэн. Тэдэ директорые баһал һунгадаг байхын түлөө оролдоно бээ гэжэ һанаанаб. [Энэдэн].

Тээд энээндэ муу юумэн байна гү, нүхэдүүд?

Бидэнэр мүнөө политическэ талаар, социалис обществодохи ажабайдалай дүй дүрүшлөөр бэлэдхэгдэнхэй бшуубди. Бидэчэр шэнэдхэн хубилгалгын энэ шатада хазнаһаашьеб ондоо тэһээ, эдэб ондоо үзэл бодол, эдэб ондоо политическэ хараа бодомжо баримтагжа байнаа, ямаршье холбоогүй байһаная ерээ бэшэ ха юмбибди. Бидэнэр бүгэдэ социалис үеын үетэмбди. Тиин манай гол баялигнай эндэ бүрилдөө, тиигээд тэрэ баялигаа ашаглаха ёһотойбди. Мүнөө тэрэнэй хэрэглэхэ эгээл шухаг арга боломожо байжа болохо. Иимэ нягта жагсаал дэлхэй дээрэ гансал обществодо — Советскэ Союзда бии юм.

Би иигэжэ хэлэхэдээ, өөрөө бахархаха, таанадые бахархуулха гэжэ тиигэнэ бэшэб. Би бодото байдал ямар бэ гэжэл тэмдэглэхэеэ һананаб.

Дашарамда хэлэхэдэ, таанар һайн жэшээ харуулаат, бухы оромнай «РАФ-ын» директорэй конкурсдо хабаадалсаа. Тиигээд муу юумэн болоогүй. Нэгэл бэрхэшээл гэхэдэ, тэрэниие Омскһоо таанарта табиха дурагүй байгаал. Тээд энэмнай баһал демократична ябадал бшуу. Тиимэһээ бухы хуулинуудай бултаараа гарадатынь хүлеэхэ хэрэгтэй. Политическэ хараа шугам тодорхойлогдонхой. Бидэнэртэ ажалша коллективүүд тухай хуули бии. Тэндэ энэ хараалагданхай. Тиин энэл эмэаргаа урагшаа дабшаха ябуулгаяа эрхилхэ хэрэгтэй.

Январиин Пленумэй урдашье, январиин Пленум дээрэшье, тэрэнэй һүүлээршье би яахадаа энэ хараа шугамые халуунаар баримтална биб? Ушарынь хадаа бидэнэр экономикоео шэнэ оньһон аргаар урагшань дабшуулха хүсэлэнтэйбди, тиигээд ажахын тоосоон, өөрөө өөртөө мүнгэ һомололго, өөрөө гаргашаяа харюулалга хадаа тэрэнэй үндэһэ һуури болоно.

Ажахын тоосоон гэжэ юун бэ? Энээннһээ урагша нормоол дүүргэбэл, пропашной гү, али ямар нэгэн трактораар хэдые хахалнеш, тэрэнэйнгээ эргээр лэ илангаяа хүдөөдэ түлөөһэ абадаг байгаа бшуу. Харин тэрэ поли дээрэ юун болохоб, ямар ургаса гарахаб гээшэ абтаһан салин хүлһэнтэй олон ушарта холбогдодоггүй байгаа.

Мүнөө бухы манай экономикые ажахын тоосоондо оруулжа, тэрэннһээ байха гаргашаяа өөһэдөө харюулдаг болохо, өөһэдөө өөртөө мүнгэ һомолдог болохо арга замда ороходомнай, звено, бригада, цех, колхоз гү, али совхозые хэнэй хүтэлбэрилхэнь арад зондо хамаагүй бэшэ болоно бшуу. Коллективые толгойлоошо хүн ажахын тоосооной эрхэ байдалда эсэсэй үрэ дүнгүүдые абахаар ажал хэрэгээ эрхилжэ, энэнь хүн бүхэнэй олзодо һайнаар нүлөөлхэ гэжэ зон лаб этигэхээр байха ёһотой болоно. Үүндэб гэхэдэ, олзын саана гэр бүлэ, хүнэй байдал, материальна ажана тэниглэн шадалынь байна.

Ушар тиимэһээ хүдэлмэришэнэй бухы юумэниинь эсэсэй үрэ дүнгүүдтэй холбоотой байхаер ажал хэрэгээ эрхилхые хүсэнэбди. Тиимэһээ өөрынгөө тон этигэхээр хүнүүдээ ударидагшад болгон һунгаха эрхэ хүдэлмэришэдтэ, таряашадта олгохо хэрэгтэй. Минии һанахада, энэ ажабайдалһаа дулдыдан гараһан ябадал болоно. Харин тиигээгүй һаамнай, бүгэдые ажахын тоосоондо оруулжархеод, тэрэнһээ ямаршье үрэ гарахыень мэдэнгүй һууха саг боложо болохо байгаа. Тиихэдэ хүнүүд ажахын тоосоон мүнөө дээрээ манда хэрэггүй гэхэдээ болохо байна бшуу.

Би энээн тухай эндэ юундэ таанадтай уулзахадаа иимэ дэлгэрэнгыгээр хэлэнэбиб гэхэдэ, энэмнай айхабтар шухала юумэн гээшэ. Манай эдэбхитэд — партийна, ажахын, совет, мүн ниитын организацинуудай эдэбхитэд — энэ зорилые, энэ бодолые, партиин Центральна Комитедэй январиин Пленумэй энэ һанаашалые һайн ойлгохо ёһотой. Тиигээд юумэ хүлеэжэ байхагүй, энэ замаар лэ дабшаха хэрэгтэй.

Демократиин эрхэ байдалда хүдэлмэрилжэ һураха гэгээ угаа шухала зорилго болоно. ЦК-гаи Пленум дээрэ энээн тухай хэлээ һэм.

Энэнь элдэб уряануудаар лэ дүүрэнэ аабаа гэжэ зарим нэгэн һанадаг, һанажашье байгаа бээ. Гэбэшье энэмнай бодото үйлэ хэрэг, орон доторнай саашадаа дэлгэрэн нэбтэрүүлэгдэхэ гэжэ январиин Пленумэй һүүлээр эдитэ болоо ха гээд һананаб. Тиин энээниие оилгоогүйшүүл хүндэ байдалда орохоодоо болохо. Харин бүри манай эрхим кадрнуудшье хүдэлмэридэнь шэнэ шатын ерэһые үшөөл хүсэд ойлгоогүй гэжэ би таанарта хэлэхэ байнаб.

Жэшээнь, үсэгэлдэр бидэ БЭФ-тэ ошообди. Хоер хүдэлмэришэн — нүхэр Гаврилюк болон Краминьш үгэ хэлээ. Тэдэнь эгээл һонин үгэнүүд байгаа гэжэ хэлэлтэй. Харин ондоо зиндаагай бухы түлөөлэгшэд урдынхидаал адли тиигэд гээд «түгэсхэжэрхинэ». Мэдэрсэһэн юумэниинь бүгэдэ шахуу һайн юумэн тухай. Харин тэрэ хоер хүдэлмэришэд бодожо ерээд, бухы юумые сэхэ руунь табла бшуу. Директорнай түрүү хүтэлбэрилэгшэ гээшэ. Харин тэрэ бидэнэрэй һанаа зобоожо байгаа асуудалнуудые хэлэхэеэ цехүүдтэ үсөөн үзэгдэдэг гэжэ һануулаа.

— Би суглаанда ошоходоо, хэн юун тухай һанаашарханаб, һанаата болоноб гэжэ нүхэдтээ зүбшэдэг, хоорэлдэдэгби. Тиин суглаанда ошоходсо, гансал өөрын һанамжатай бэшэ, харин нүхэдыемни юун һанаашархүүлнаб гэжэ мэдэхэ болоод ошодог гээшэб. Суглаан дээрэ үгэ хэлэдэгби, тээд тэрэм уһанда хаяһан шулуун шэнги мүр сараагүй үнгэрдэг. Бухы юумэн урдынхидаал адли байлаг. Тиихэдэ юунэй тулада суглаан хэгдэнэ гээшэб гэһэн асуудал гарана. «Нүхэд хүдэлмэришэд, юун гэжэ һананат?» гэжэ ёһын тэдысэ асууна гээшэ гүт?

Энэмнай демократяар нааданан ябадал болоно. Харин энэ хадаа угаа шухала удха шанартай хэрэг шуу. Энээнгүйгоор, арад зониие хабаадуулангүйгөөр ураташаа дабшалта болохогүй. Харин мүнөөшье, нүхэдүүд, бидэниие шүүмжэлэгты, бухы юумые байһан соонь хэлэгты гэжэ байжа уряалаад, хүнүүдэй сэхэ бүхэеэ хэлээд тарахдань, бухы юумэн заримдаа урдынхидаал адли үлэшэхэдөө болохо. Тиимэ һэдэлгэнүүд байжа болохо юм. Тиигээд хүнүүдэй хоёрдохи суглаандаа ерэхэдэнь, үнөөхил шиидхэгдээгэй асуудалнуудынь байһаар байха. Жэлэй эсэстэшье тоосоото-нунгуулиин суглаанда үнөөхил зандаа байха.

Энэ хадаа демократиие хазагайруулһан, тэрэниие элэгдэхэн ябадал болоно. Нүхэдүүд, иимэ байгаа гээшэ, энээннһээ хойшо иимэ юумэн байха ёһогүй.

Шиидхэгдэхээр болоһон асуудалнууд зүбшэн хэлсэгдэхэ, шиидхэгдэхэ ёһотой. Шиидхэбэринь һайншье, муушье тээшээ байжа болохо. Гэбэшье эдэ асуудалнууд хүлеэн абтаха, харин тэдэ асуудалнууд зүбөөр табигдаашье һаа, мүнөө дээрээ тэдэниие шиидхэхэ аргагүй гэжэ бухы зондо дуулгагдаха зэргэтэй. Харин урданайхидаал адли ямаршье мүр сараагүй үнгэршэхэ ёһогүй.

Арад зондо хүндэгүйгоор хандалгын жэшээ энэл болоно гээшэ. Энэл хадаа хайша хэрэгээр хендалгын, албан хойрог ябадалай ялас гэмэ жэшээ болоно.

Советүүдэй даабаряар ажалшадтай уулзахаяа ерээд, асуудалнуудые табигты, дурадхалнуудаа оруулагты гэхэ. Зүгөөр эдэ дурадхалнуудынь бюро дээршье, гүйсэдкомой заседани дээршье зүбшэн хэлсэгдэхэгүй, тэдэниие бэелүүлхэ талаар ямаршье заабаринууд үгтөөгүй, юуншье хэгдэгүй байха. Демократи гээшэ энэ гээшэ гү? Энэмнай ёһотойгоор лэ арадые мэхэлһэн ушар болоно гээшэ. Партийна, ленинскэ хэлэн дээрэ энээниие иигээд нэрлэхэ хэрэгтэй.

Мүнөө январиин Пленумэй һүүлдэ демократизацилга туилахын түлөө тэмсэл эхилээд байхадаа, энээннһээ урдахи мэтээр ажал ябуулгаяа эрхилхэ гээшэ тон буруу хэрэг болоно.

Энээн тухай, нүхэдүүд, бодожо үзэхыетнай гуйнаб. Мүнөө минии хэлэһэн юумэн таанадта ямар хэмжээтэйгээр хабаатайб гэжэ бодожо үзыт.

Шэнэдхэн хүсилгалга хадаа ойр зуурын үилэ хэрэг бэшэ, ондоогоор хэлэхэдэ, морин сэрэгэй добтолго бэшэ, харин манай обществода бодото революционно хубилалтануудые туйлаха зорилготой, гүнэгты хубилалтануудые туйлаха хэрэгтэ шэглүүлэгдэнхэй удаан саг соо бэелүүлэгдэхэ политика мүн гэжэ нэгэтэ бэшэ хэлэгшэ һэмди.

Партидашье, бухыдөө орон соомнайшье энээниие һайнаар ойлгодог болоо. Нээрээшье, нүхэдүүд, манай арадай ажахыда юун гэжэ һанамжые бурууша анаб. Энээн тухай ажалшад юун гэжэ һанана гээшэб? Энэ ясуудалые би хаа хаанагүй табинаб. Тиигэхэдэмни, шэнэдхэн хубилгалга яһала ехэ юумэ үгөө гэнэ, хүн зоной энээниие бодотоор хаража байнаһиинь элирнэ.

Нээрээшье, арадай амин шухала эрилтэнүүдтэ харюусаһан дотоодын болон гадаадын программыга политика дурадхалаһан съезд боогоо болзор соо болдэжэ шадаабди. Бидэнэр журам болон эмхи гурим бэхижүүлэх талаар, архидалга болон алкоголизмтай тэмсэхэ, хүүхэдэй хэрэш ябадал гаргаха болон ажалаа үндэр бүтээсэ түйлаха арга олгоһон эдбэг бо-

до боложо байһан бухы юумые һайнаар мэдээсэжэ байха болон общественодохи байдал арюудхаха талаар бодото хэмжээнүүдые ааабди. Гадна манай экономикые ажахы эрхилэлгын болон хүтэлбэрилгын шэнэ онол арганууудта оруулха талаар хүдэлмэри эхилжэ, мүнөө улам саашань үргэдхэжэ байнабди. Энэ бага бэшэ удха шанартай. Эдэ бүгэдэгүйгөөр — политическэ, эмхидхэлэй, экономическа, хуулиин, үзэл сурталай эрхэ нүхэсэлнүүдгүйгөөр КПСС-эй ЦК-гай январиин Пленум дээрэ хараалагдаһан хэмжээнүүд тухай мүнөөдэр хэлсэхэ аргагүй байха һэн хабди гэжэ һанахаар.

Би табан жэлэй дүнгүүд тухай хэлээ һэм, дуулаһан байхат. Эдэ бүгэдыел шэнэдхэн хубилгалга үгөө. Гол түлэбынь гэхэдэ, хүнэй бухы оюун бэлигые хэрэглэжэ шадаабди, зоной хандалга өндоо болоо. Иигээд абаад харахада, эконэмико болон тэрэнэй техническэ хэм хэмжээн ехээр хубилаагүй ха юм. Зүгөөр нэмэлтэ байгаа, урагшаа дабшалта түйлаагаа. Иигэжэ манай арад шэнэдхэн хубилгалгада харюусаба. Энэ ушар политическэ ехэ удка шанартай.

Зүгөөр шэнэдхэн хубилгалгын зорилгонуудые бодото дээрэнь бэелүүлжэ һаял эхилээди, бухы хүдэлмэримнай үшөөл урдамнай хүлеэжэ байна гэһэн һанамжа Политбюрогой болон правительствын бухы гэшүүд шэнги би дэмжэнэб.

Нүхэдүүд, шэнэдхэн хубилгалгада гансал өөрыгөө хангалгын хэмжээгээр хандажа болохогүй. Энээн тухай сэхэнь хэлэхэеэ һанаа һэм. Тэрэнэй удха шанарые саг зуурын олзо оршоор бү хэмжэе. Шэнэдхэн хубилгалга тухай хэлэхэдээ, манай общество тухай, манай зоной социальна байдал тухай, арбан хоёрдохи табан жэлэй хүндэ жэлнүүдые хойшан гэжэ түргэнөөр дабаха тухайгаа тододог байял.

Гэбэшье гансашье бодохо бэшэ, харин иимэл хэмжээтэйгээр ажал ябуулгаяа эрхилдэг байял. Тиигэбэл манай урагшаа дабшалта хэлбэришэгүй боложо, ажабайдалай бухы хубинуудта, тэрэ тоодо социально-экономическа хубидань бодото дүнгүүд түйлагдаха байна. Минии һанахада, мүнөө манай ажаһуужа байһан саг тухай иимэ һанамжа бултанда хэрэгтэй.

Энээн тухай хэлэхэ зуураа, Пленум дээрэ тэмдэглэгдэнэбди, үшөө дахин дабтахаяа һананаб, шэнэдхэн хубилгалгын хэрэг эрхилхэдээ, мүнөө сагта манай зоной ажабайдалай бухы хубинуудта бии байгаа арга боломжынгоо хэмжээгээр һайн хубилалта түйлахые оролдохо ёһотойбди. Зүгөөр энэмнай хадаа тэнгэриһээ орохон бороо бэшэ, харин арбан хоёрдохи табан жэлэй түсэбүүдые хэр дүүргэһэнэймнай дүн болохо байна. Түсэбүүдэй дүүргэгдээ хада, социальна программашье бэелүүлэгдэхэ байна ха юм.

Политбюородо болон совет правительствада 1986 оной, тоон жэлэй хоёрдохи жэлэй январиин түсэбүүдые ехэ нарииаар зүбшэн хэлсээбди гэжэ энээнтэй дашарамдуулан хэлэхэ байнаб.

Ямар юумэн бидэнэй һанаае эгээ ехээр зобоооноб? Тэдэ бүгэдэ эндэ үгэ хэгэһэн нүхэдэй һанамжануудтай таараадана.

Мүнөө дээрээ арадай ажахын хүгжөлтэ гүйсэд эршээ сооадүй, урагшаа дабшалтань хэлбэришэгүй түхэлтэй болоодуй байна. Тэгшэ бэшээр хүдэлһэнтэй, хэлсээнэй ёһоор продукци үгоогүйтэй холбогдон, предприятинуудай хүдэлмэридэ ушарһан дутуу дунденууд арадай ажахыда материально-техническэ хангалгын талаар шахардуу, тэгшэ бэшэ байдал тохёолдоо.

Нэгэ талаһаань абахада, 1986 оной дүнгүүд олон зоной һанаень зэһаа. Ондоо тээнээнь абахада, булта үбэлэй сагта хүдэлхоор гүйсэд һайн бэлэдхэл хэгэгүй байна. Үшөө зариманиинь продукци тушаан абалгын гүрэнэй албантай хүдэлмэридэ бэлдээгүй.

Тиимэһээ байгша оной январиин түсэбүүдтэ иимээр хандаха хэрэгтэй: түсэбөө заабол дүүргэхэ, хажуугаарнь дутуу дундатаи, һула газарнуудаа тодоруулха. Тэдэнэр ямаршье республикада, ямаршье һалбарида бии. Тэдэниие зайсуулха хэрэгтэ бухы хүсээ зорюулха шухала.

Мүнөө, нүхэдүүд, манай ажалша коллективүүд соо шиидхэгдээгүй олон асуудалнууд гарана. Тэдэниинь бултанай болон зарим хүдэлмэрилэгшэдэй ажабайдалай, тон тодорхой эрилтэнүүдтэ хабаатай байна. Тэдэниинь илангаяа ажахы эрхилэлгын шэнэ онол арганууудтай холбоотой. Энэ талаар бухы юумэн алдуугүй гэжэ хэлэхэ арагүй байнаб.

Ажабайдалда боложо байһан бухы юумые харахань хэсүү. Эдэ документнүүд эдэбхитэйгээр ажаллаха, зүбөөр хандаха арга боломжо нээнэ. Энэнь шухала. Гэбэшье алдуун,удай хэгдэһэн газарые элируулжэ, зэһабаринуудые оруулха хэрэгтэй.

Тиимэһээ ямар нэгэн юумэнэй бүтэжэ үгөөгүй һаань, мэгдэхэгүй бээт гэжэ бидэ найданабди. Энэмнай хэрэг байдалые хайшан гэжэ зэһахаб гэжэ бодомжолхо, дурадхал оруулха түлхиэ боложо үгэхэ эргэтэй.

Мүнөө үедэ экономикодо, социальна, үзэл сурталай хүдэлмэридэ хабаатай манай олохон заабаринууд ажабайдалаар шалгагдана. Тиимэһээ ажал хүдэлмэриеэ ушөө дахин хаража үзэгты.

Арадай ажахыда оруулһан хубитыень хараада абахада, Латвиин нэрэ хүндэнь ехэ. Зүгөөр һүүлэй жэлнүүдтэ танай нэрэ хүндэ зарим тэды буураа гэжэ хэлээгүй һаа, буруу болохоб. Таанад энээниие мэдэхэ ёһотойт.

Нэн түрүүн, танай машина бүтээлгын предприятинууд, фондууд удаанаар һэльбэн шэнэдхэгдэнэ. Таанад оёһодоо энээниие ойлгонот. Эдэ асуудалнуудые табижа, һалбаринуудай штабуудтай, Госплантай хамта шиидхэхэ хэрэгтэй. Энээндэ анхаралаа хандуулха шухала, юуб гэбэл, мүнөө үедэ ороной машина бүтээлгын бухы предприятинууд һэльбэн шэнэдхэгдэжэ байнхай. Олон жэлнүүдтэ жэшээ харуулжа байһан аад, бүри муу, хүшэр хүндэ байдалда орохогүйн тула оролдохо хэрэгтэй. Энэ нэгэдэхеэр.

Олохон предприятинуудта хуушарһан продукци бүтээгдэһэн зандаа. Энэмнай яажашье таарахагүй. Энээниие ороманай ойлгоо. Бухы орон доторoо мэдээжэ Ригын вагон бүтээлгын завод хуушан түхэлэй трамвайнуудые үйлэдбэрилнэ. Гадаадын оронуудай трамвайнуудтай сасуулхада таараду зохид байлгынгаа, багтаамжынгаа талаар, хүрдаар ябадаг байһаараа тэрэ булигдана, ехэ дорьбоотой. Эдэ бүгэдэ пассажйрнуудай дурые гутаана. Энэ продукци бухы орондо хэрэгтэй, ороной арад зоной, ажалшадай аша түһада хабаатай гэжэ таанад ойлгоо ёһотойт. Тиигэжэ энээнтэй таарулгаар хүдэлмэриеэ эмхидхэхэ ёһотойт.

«РАФ» гэжэ завод тухай баһал иигэжэ хэлэхэ байнаб. Пассажирска автобусые шэнэдхэн һайжаруулха гэһэн үгэдөө хүрөөгүй гээд коллективтээ һануулха эрэгтэйбди.

Латвиин республикада арадай хэрэглэмжын эд бараанай шанарта ехэ анхарал хандуулдаг гээд даданхайбди. Тиин мүнөөшье арадай хэрэглэмжын эд бараан орон соохи нэрээ буураагүй. Гэбэшье нёдондо жэлдэ предприятинуудые шалгажа үзэхэдэ, хэрэг байдалынь горитойгоор һуладаа гээд харуулһан байна. Болэн эд бараанай хэрэглэгшэдтэ эльгээгдэхээ байхадань, СССР-эй Госстандартын зургаанууд 450 дахин хориһон, экономическа хорилто 185 дахин хэрэглэгдэһэн байгаа. Дизель бүтээлгын, гэрэлэй техникын, «Ригасельмаш» заводууд, «Радиотехника», «Латбытхим» гэһэн үйлэдбэриин нэгэдэлнүүд-бултадаа томо предприятинууд тэрэнэй тоодо ороно.

Техникын дэбжэлтэтэй, продукциин шанартай холбоотой олохон асуудалнууд шиидхэгдээ, харин нүгөөдүүлынь шиидхэгдэхээ байна гээд намда элидхээ.

Хэрбээ иимэ юм һаань, һайн гээшэ. Гэбэшье таанадай эридшууд хэжэннүүдые абаһан тухай хэлэхэнь мүнөө үшөөл эртэ. Энэмнай шухалын шухала зорилго. Юундэб гэбэл, эрдэм-техникын дэбжэлтэ, техникэ болон технологи, кадрнуудай шадабари, урмашуулганууд тухай асуудалнууд табигдана. Харин урмашуулганууд болбол продукциин шанарые һайжаруулгада туһа нэмэри болохо эзргэтэй. Ямар нэгэн асуудалнууд шиидхэгдээ гээд найдаад байхагүй, харин олон юумэ шиидхэхэ хэрэгтэй.

Прибалтика болбол эдеэ хоолой зүйлнүүдые үйлэдбэрилдэг шухала район мүн. Олохон колхоз, совхозууд гайхамшагта амжалтануудые туйланхай. Энэ талаар амжалта туйлагдаа, гарза хохидолтой ажахынууд хоёр жэлэй туршада үгы гээд мүнөөдэршье хэлэгддэ. Үсэгэлдэр би «Адажи» гэжэ ажахыдатнай хүрэһэн байнаб. Ажахы эрхилэлгэдэ мүнөөдэрэй эрилтын ёһоор хандада

ЁҺО ЗАНШАЛНУУДАА ШЭНЭЛНЭБДИ

АБДАР ХАНЗАА УУДАЛЖА...

ҮЛЬДЭРГЫН соёлой байшан соо тосхоной улад зон — ород, буряадууд олоороо сугларанхай, хүгжэм шагнана, хубсаһа хунараа һайхашаана, хүхинэ, хөөрэлдэнэ. Тиигэһээр байтар, нютагай «Коммунизм» колхозой түрүүлэгшэ Л. Д. Цыбикжапова микрофон абажа, «Сагаан һарые шэнэ ёһоор угтахаяа байнаа мэдүүлээд, Бар жэлэй роль гүйсэдхэгшэ Баатар Галсановтэ үгэ үгэбэ.

Тэрэнь сценэ дээрэ «Туулай жэлтэй» золгожо, 1986 ондо колхозой бүхы ажахые хурдадхаха, шэнэдхэн хубилгаха талаар ямар юумэнэй хэгдэһэн тухай тобшохоноор хөөрэжэ үгэбэ.

— Үнгэрһэн жэлэй хүдэлмэриин дүнгөөр, таряанай ургаса дээшэлүүлжэ, гүрэндөө мяха, һү тушааха түсэбөө уридшалан сүм дүргэһэнэй түлөө манай «Коммунизм» колхоз КПСС-эй Яруунын райкомой, райсоведэй гүйсэдкомой дамжуулгын Улаан туга хүртэһэн байна. 1987 ондо бүри һайнаар хүдэлжэ, бии байһан дутуу дундануудаа ябууд усадхан, түрэл партиингаа эрилтэ һайнаар дүүргэжэ, оронойнгоо Эдеэ хоолой программа бэелүүлхэ хэрэгтэ горитой хубитаяа оруулха байнабди,—гэжэ шэнээр гараһан «Туулай жэлдэ» хандаад: «Бар жэл» сценэһээ бууба.

Удаань дүрбэн үйлсын түлөөлэгшэд дүрбэн команда боложо, шэнэ ба хуушанай буряад-дуунуудые, ёохор, бусад хатар гүйсэдхэлгөөр мүрысөхэ байба. Колхозой гэшүүд Ц-Д. Д. Борбоев, Д. Г. Цыренова, Р-Х. Д. Доржиева, Б. Б. Базарова, Ц-Д. Д. Ширапов болон бусад арадайнгаа ёһо заншалнуудые яһала мэдэхэ байһанаа харуулба. Сэхыень хэлэхэдэ, ёохороошье, арадай дуушье мэдэхэгүй зон эндэ олон байшоо. Илангаяа залуушуул «тэнгэриһээ тэб гэжэ» бууһандал» харагдаба. Үшөө хэды сагай үнгэрхэдэ, арадай һайхан дуунууд огто мартагдашаха юм гү гэжэ һанаата болохоор.

Жаранхан жалгатай
Яруунамнай
Жабарлааш үгыдоо
арганьгүй,
Жаахандаа наадаһан
үетэмнай
Зугаалааш үгыдоо
арганьгүй,

—гэжэ аха нүхэдэйнгөө жиигаса дуулан байхада, залуушуул һонирхон һайшааба.

Ханза, абдар соохоо хуушанай тэрлиг, дэгэлнүүд, улаан залаата малгайнууд гаргагдаба. Соёлойнгоо байшанда суглархадаа, хүн бүхэн буряад хубсаһаараа байба. Дүрбэн ута стол табигдаба, «мел хаража, амаа тоһодожо» ябаһан буряад зоной малайнгаа хэшэгһэгэ буйлуулһан олон янзын эдеэ хоол гоё һайхан гаршагуудаар гэршэлэгдэн табигдаба. «Хүн сагаан хониной» төөлэй-һөө эхилээд, долоон янзын шүлэн, шудхаатай дүрбэн янзын шуһан, бууза, хуушуур, бүхэлеэр гэхэ мэтэ нюдэ эреэлжэмэ эдеэнэй олон зүйл харагдана. Сагаан эдеэндэ баһал үгы юумэнь үгы. Хушан шарахан, хурга зузаан хүшөөдэһэнһөө эхилээд, янза бүриин тоһон, үрмэн, аарсан, айраг, уураг, тараг гэхэ мэтэ тооложо барахаар бэшэ. Энэ дэлгээһэн баян эдеэгээ үйлсэ бүхэнэй түлөөлэгшэнэр уран гоёор хэлэн-хүүнэн «хамгаалба». Энэ мүрысөөндэ үйлсэнүүдэй нэгыеньшье илгахаар бэшэ байба: Нютагай эхэнэрнүүд эдеэ бэлдэхэ нюуса шадабарияа һайсахан лэ хэрэглээл ха.

Удаань үйлсэ бүхэнэй түлөөлэгшэд жэрылдэн жагсажа, «хубсаһанай парад» эхилбэ. Түгэс-буряад хубсаһатайшуул томоотой омогоор гэшхэлнэ. Эрмэгтэй гутал, халюун захатай дэгэл, утаһан бүһэ, улаан торгон залаатай халюун малгай һаахалзуулһан, мүнгэн хутага, хэтэ сахюур һанжуулһан, һүйбэдаһан эрэ хүн түрүү зэргэдэ гараба. Даруулга, зүүдхэлээ шэнхинүүлһэн, дардам торгон тэрлигтэй эхэнэр тэрэ хүнтэй зэргэлбэ. Удаань үйлсэ бүхэнэй түрүүшүүл урда гаража, уран һайхан, үреэлээр улад зоноо амаршалба.

Һууринай түбэй — Ленинэй нэрэмжэтэ үйлсынхид ажалай ветеран, 20 гаран жэлдэ «Буряад-Монголой үнэн» газетэдэ хүдэлһэн Очигма Гомбоевна Гомбоевагай зохёоһон үреэл түхээбэ:

Алтан таряан амбаар
дүүрэг,
Адуу малнай тала дүүрэг.
Ороохон орьёлог,
огороднай үрэжэг.
Сабшалан һайжараг,
Сагаан эдеэн дэлбэрэг,
Малай аша ехэжэг,
Мяханай шэгнүүр дээшэлэг.
Хурьгад олоор абтаг,
Хониной ноохон үдхэжэг.
Түсэбөө түргэн дүүргэжэ,
түрэл колхознай суурхаг.
Ажалай баатарнууд
олошорог,
Ажалай журам һайжараг.
Сэсэн хуулиин заабари
Шэнэ хүсөөр батажаг.
Шэлтэй хара хаягдажа,
Соёл гэгээрэл хүгжэг, —

гэһэн — мүнөөнэй сагта таараһан энэ һайхан үреэлыень хүн зон хүндэтэй дээрэ хүлеэн абаба. Тиигээдшье ёохор наадан хүхинэбэ! Үйлсэ бүхэн хүлөө нэгэдэн хатаржа, хоолой нэгэдэн дуулажа, жэрыжэ һууһан жюридэ һайшаагдахаяа ехээр оролдобо:

Яруунынгаа оёорһоо
Ягаан шулуу бэдэрэе,
Яһан сээжын оёорһоо
Ёсотой зугаа бэдэрэе!—

гэжэ арбан долоотой хүбүүнһээ эхилээд, далан долоотой хүгшөөдэй хүрэтэрөө, нахисхотос хатарба, налгай зохидоор дуулаба. Энэ ёохорой мүрысөөндэ колхозэйнгоо түрүү зоние маттан зохёожо дуулаһан үйлсэнь түрүү һууринь эзэлбэ. Ёохорой дуунуудые үнинэй багша Г. С. Будажанаева, шог зугаата шүүмжэлхы удхатай зүжэг О. Г. Гомбоева зохёоһон байжа, зоной һайшаалда хүртэбэ.

Һайхан дуунай мүрысөөндэ хүгшэн залуугүй хабаадаба. Хүгшэд, дунда наһатан, залуушуул — үйлсэ бүхэнһөө гурбан-гурбан түлөөлэгшэд гаража, хэдэн үеынгөө дуу ханхинаса татаба. Ажалай ветеран, далан найман наһатай Гаржамаа Ринчиндоржиева урданайнгаа дуу уянгалан татажа, нютагаархинаа баясуулба. Мүн лэ, хамтынгаа ажалда хам оролсожо ябаһан пенсионернүүд Пунсэг Дамшаевич, Бадма Дамшаевич Шираповууд, Ханда Чимитова, Мэдэгма Дарибазарова гэгшэд хабаадажа, арадайнгаа дуунуудые уя хүдэлгэмоор гүйсэдхэбэ.

Саашань дуу андалдаан, шагай шүүрэлгэн, бүхэ барилдаан, һээр шаалган удаа дараалан үнгэржэ, үйлсэ бүхэн өөнэдынгөө түлөөлэгшэдэй түлөө һанаагаа зобобо. Эдэ бүгэдые хэржэ үзэхэдэ, энэ һайндэр хүн зоние эблүүлжэ, нэгэдүүлжэ, эдэбхи үүсхэл гаргуулжа, арадайнгаа дуу, хатар, наада һэргээн һанууллаһан ехэл һайн үзэгдэл болобо бшуу. Сэгнэшэгүй баһа нэгэ талань гэхэдэ, хүн зоние доройтуулһан хорото архи «хоолой руугаа гоожуулһан» нэгэшье хүн эндэ харагдаагүй. Халтад гэһэн нэгэн нютаг зондоо ямараар «шоо үзүүлхэ, шобто харуулха» байгаа гэшэб?! Архи балгаһан хүн энэ һайхан наадандa огтошье таарууГүй, үзэмжэгүй байха һэн. Энээние хүн зон һайса ойлгоо хэбэртэй. «Хожомоо иигэжэл сагаалганаа үнгэргэдэг болоё, айл хэсэжэ, архи намнажа ябагаан хойшолонгүй мартагдахал» — гэжэ хүн зоной хоорондоо хөөрэлдэлгэн һайса гараа.

Мүнөө манай гүрэндэ ябуулагдажа байһан архи тамхинтай тэмсэлдэ иимэрхүү хэмжээ ябуулгануд ехэ ашатай байна.

Үшөө нэгэ һайхан заншал жэшээ болгон абтаба. Урда сагһаа манай арад ариг сэбэрээр, бог хогоо бултыень хамажа, Сагаан һараяа угтадаг һэн. Ульдэргөөрхин энэ ёһые бүрин дэмжэжэ, «Ариг сэбэрэй декада» соносхоо.

Энэ февраль һарын һүүл багаар «Убэлөө удэшэлгэн» болохо. Ород хүршэнэрнай уужам юбкэ, сарафануудаа, үнгэ бүхэнэй шүрэ бугаагуудаа уудалан гаргахал. Дорюун шоотой частушканууд, дорьбоо ехэтэ хатар, дорьбоотой һайхан дуунууд зэдэлхэл. Хуушанай медицинскэ хүдэлмэрилэгшэ Е. Я. Бурдуковская балалайкынгаа утаһа зэһаха, ороохоной складые даагша Л. С. Кузьмин хуушан гармонёо зэдэлүүлжэ һунаан татаха. Эсэшэгүй хатаршан, саблалан газараа үтэгжүүлхэ бригадын бригадир С. Б. Алимасов сабхияа ялайтан аршаха. Эндэ баһал буряад ёохор, дуун зэлэ татан зэдэлхэл.

Эм мүрөө түшэлсэн, эбтэй эетэй ажалша һайхан араднай һайндэрлэг лэ!

Ц-Х. ДАРИБАЗАРОВА,
хүдөө бэшэгшэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Ульдэргын «Коммунизм» колхозой ажалай ветеран Ханда Чимитова арадай дуу гүйсэдхэнэ.

Б. ГАЛСАНОВАЙ фото.

ТОЛЬ

ЭНЭ ХУУДАҺАНДАМНАЙ:

Шэнэ ёһоор һайндэрлэбэ

Уран шүлэгэй долгиндо

Уншагшадай һанамжанууд

„Магтаал“ үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэбэ

ШЭНЭ ШҮЛЭГҮҮДЭЙ ДЭБТЭРҺЭЭ

Хэдэн жэлэй саана эдир бэшэгшэдэй слёдто хабаадахаяа Зэдыд районой Инзагатын дунда һургуулиһаа Рахмет Шоймарданов гэжэ буряадаар шүлэг бэшэдэг татар яһанай хүбүүн ерэһэн юм. Түрүүшынгээ шүлэгүүдые «Буряад үнэн» газетэдэ, «Байгал» журналда барлуулһан, республикын радиогоор, телевиденеэр дамжуулһан байха.

Арбан класс дүүргээд, Доржи Банзаровай нэрэмжэтэ багшанарай институдай түүхынхэлэ, бэшэгэй факультедэй ород-буряад филологиин таһагта һуража байтараа, Совет Армиин албанда мордоһон юм. Хоёр жэлэй туршада эрхим һайнаар албаяа хэжэ, үнгэроошэ намар бусажа ерээд, түрэл институдтаа һуралсалаа үргэлжэлүүлжэ байна. Сэрэгэй албанһаа бусахадаа, нилээн олон шүлэгтэй дэбтэр асарһан байна. Тэрэ дэбтэрһээнь, нэгэ цикл уншагшадай анхаралда дурадхаха зуураа, сэрэгэйнгээ хубсаһые һаяхан тайлаһан залуу поэдые Совет Армиин һайндэрые угтуулан халуунаар амаршалаад, һуралсалдань, зохёохы ажалдань амжалта хүсэе.

Рахмет ШОИМАРДАНОВ

САГААН ҺАРЫН ҮМЭНЭ

1

Наһаяа иигээд-тиигээдхэн, хүнһоош доро оронгүй
эдлээд үнгэрһэн элинсэгүүдэй ёһо заншал дэгжэжэ, —
нараяа, одоёо, заяата наһаяа — нэгэ мүһэн! —
эгээл энэ Сагаалганаар угтаял даа, нүхэрни.

Бурха дурдан, маани мэгэзм шэбшэһэнэй үлүү —
Байгаа наһандаа олоһон баяраа, гажаралаа,
Һэшхэл соогоо гамнажа ябаһан һаруул дураяа,
Һарата удэшэ, һарата удэшэ һэргээсл!

Хомхойш бэшэлди — эдеэ унданда, хогшол зооридэ,
Обтоош бэшэлди ондоо хүнүүдэй баярта...
Хорёод гарамгай наһамнай дэмыхэн бэшэл гэжэ,
Обоорһон адуун-удэрнүүдээ гамнажа үзэсл даа, зүү!

Сэдьхэл хананги ябахын тула — заяанай хара зоболоншьо,
Хабарай зүлгэ гэшхэһэн сагаан хурьганай баяршье
Хэрэгтэйл бээ... Яахабши даа... Дорюуханаар
Сэржэм сайгаа сүршоодхиел үбэлэй хүхэ удэшэлэн.

2

Байзыт даа, нүхэдни!
Таанадаа танижаш,
Таажаш үрдеэгүй
байтарни,—
эдир наһанай
хооһоршоһон
гэр соо мэтэ! — намайгаа
Баһал хаяад ябашалайт.
Газаахи үүдэ үрхыем —
«Эбдээд гараарай»
гэһэндэл —
Элшэхэнээр хүшэн тулаад,
Үглоогүүр нэгэтэ
һэриһэдэм,
Үгы болонхой байгаалта!
Зүгоор арбан дүрбэтэйдоо
Суггаа, бултадаа, хамтаараа
Зүрхэн соогоо үргуулһан
Сэлмэг һайхан дураяа,
дэлхэйе анха түрүүшээр
дулаанаар хараһан
нюдэндоо,
аялга дуунайнгаа эхиие
абаадш зайлахаа ялгаабта
даа!!!
Хорин долоодохи
жэлэйнгээ
томоотойхон Сагаалганиие
хүндэл — таанадтал —
адляар
тогтоожо ябаха гэһээм, —
мартаад арилһан
үдэрнүүдтнай,
хүхын дуукай һүжинүүднай,
мүндэлжэ ябаад, алдаһан
хорогүй үгэнүүдэйтнай
һэенүүд
гэрһээм намай табинагүй,
гэртэм үлоохээ һэдэнэл!
Таанадтаа атаархахаш,
үгыгоош—
ойлгожо ядашоод
һүүналби...

3

Шог

«Үхэр малшни,
үри бэешни
үбдэнгүй ондо сроо гү!»
«Үхэр малниш — толгойдоо,
Үри бэемниш — арадтаха,—
гэжэ Будамшуугай үгоор
гайхуулналби айлшадаа.

Үхэр малгүй — баянхан,
Үри бэегүй — алаяхан
залуу наһанай
залхуунь гээ —
зула галаа дэгжээншьегүй,
сагаан сэдьхэлтэ айляандаа
сагаалганаар саданхайб.

АРАДАЙ ХОО

Һаяхан П. Чайковскийн нэрэмжэтэ концертнэ залда буряад арадай аман зохёолой «Магтаал» гэжэ хоор «арадай» гэһэн нэрэ эзэргээ батадхахын түлөө тоосоото концертэеэ табиһан байна. Концертнь хоёр отделениһээ бүридэһэн байгаа. Нэгэдэхи отделенидэ артистнар зугаа наадануудые ехэ һонирхомоор харуулаа. Нэрьемэ дуутай ёохорой наадандa, шог зугаатай дуу булаалдаанда харгшад хабаадалсаа. Тиихэдэ хоёрдохи отделенидэ элдэб сагай дуунууд уран гоёор гүйсэдхэгдэбэ. Энэ хоорой үнинэй гэшүүд Г. И. Халтуев, Л. И. Балдаев, Ф. С. Халтагаров, Э. Г. Гурдармаева гэгшэд урданай дуунуудые зүрхэ сэдьхэлээ хүдэлгэмөөр уянгатуулан дуулаа һэн. Тиихэдэ хоорой дэргэдэ һаяхан байгуулагдаһан хүүгэдэй бүлэг тоосоото концертдэ мүн баһа хабаадалсаһан юм.

Тус хоор тухай тобшохоноор хэлэхэдэ, иимэ байна. 1975 оной декабрь һарада хоор байгуулагдажа, тэрэ гэһэнһээ хойшо Ст... гарайн, Түнхэнэй, К... лон бусад районо... нэй концертнууд... һэн байна. Тиихэ... харагшадайнгаа... заатагүй хүртэгш...

1981 ондо «ара... хүндэтэ нэрэ э... ологдоо бэлэй. Э... гээ хоорой ко... бүри амжалтатайг... даг юм.

Энээнһээ гадна... хадаа СССР-эй ... һаар 60 жэлэй о... лагдаһан соёлы... эмхи зургаануудаа... риин, Агууехэ Илм... лэй ойдо зорюулаг... бэлигэй Бүхэсоюзн... нуудай лауреат Б... зэргэтэй болоһон б...

Энэ хоорые Буряд... эй соёлой габьяата... лагша Алла Галда... даева хүтэлбэрилэ...

Т. БУ...

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: ... эдир гэшүүд дуу...

Д. АЛТАЕВ...

...ҮЗҮҮРТЭНЬ —ТОҺОН

«Буряад арадай үреэлнүүд»

гэһэн статья туша

Ахамад үеын уран зохёолшод, фольклористнууд, эрдэмтэд, Х. Н. Намсараев, С. П. Балдаев, А. И. Шадаев, Ц. Дон, И. Н. Мадасон, С. Б. Будаев болон бусад нүхэд түрэл арадайнгаа дундаршагүй баялиг болохо аман зохёолнуудай зүйлнүүдые олон жэлэй туршада эсэшэ сусашагүйгөөр суглуулдаг, шэнжэлдэг байһан, байнашье гэжэ үндэһэн буряад хэлэндэ дуратайшуулда үшөө дахин һануулха дуран хүрэнэ. Мүнөө үедэшье тиимэ хүнүүд биил гээшэ. Тэдэнэй нэгэн Буряадай ниитын эрдэмэй институдай хүдэлмэрилэгшэ С. Д. Бабуев болоно. Энээние юун гэршэлнэб гэхэдэ, февралиин 14-нэй «Буряад үнэн» газетымнай «Толи» хуудаһанда толилогдоһон С. Бабуев Б. Женчипов хоёрой «Буряад арадай үреэлнүүд» гэһэн һонирхолтой статья болоно. С. Бабуев үшөө Захааминай районой Цахирай дунда һургуулида һуража ябахадаашье, багшанарай институдай хэлэ, бэшэгэй таһагай студент байхадаашье, баһа дээрэ дурсагдаһан эрдэмэй хүреэлэндэ хүдэлхэ үедөөшье — арадай аман зохёолой «алтан бутархайнуудай» нэгэн болохо үреэлнүүдые мэдэхэ хүнүүдһээ тэдэниие бэшэжэ абадаг, шүлэгүүдыешье зохёодог байна. Хирэ-хирэ болоод лэ, нүхэр ёһоной янзаар хандажа, иимэ тиимэ үреэлнүүдые эльгээхые гуйжа бэшэдэг заншалтай. Гэбэшье аман үгын иимэ булагуудые мэдэхэ, хэлэжэ шадаха хүнүүдэй жэлһээ жэлдэ үсөөржэ байһаниинь шаналмаар.

Үреэл гээшэ параллелизм, гиперболэ гэхэ эзргын уран арганууdые элбэгээр хэрэглэжэ, сэсэн һонор хүнүүдэй зохёоһон, бүгэдэ зоной сэдьхэл хүдэлгэн баярлуулха шадалтай аман зохёол болоно.

Олон тоото найр нааданууd, хурим түрэнүүд дээрэ аһан түрүүн үреэлнүүд лэ соностодог ааб даа. Тиимэ найрлалга, баяр ёһололой боложо байхада, үреэлнүүд айхабтар ехэ үүргэтэй гэжэ хэлэхэ дуран хүрэнэ. Юундэб гэхэдэ, удха шэнар оруулдаг, һайн һайханиие хүсэдэг, ажал хүдэлмэридэмнай зоригжуулдаг, үрмашуулдаг, баясуулдаг ха юм.

Үреэлнүүд — удхаараа, темээрээ тон баян, зоной дунда дэлгэрэнги аман зохёолнуудай нэгэн. Совет үедэ үшөөшье олон болоһон, баяжаһан, али олон удаа ушарта ханхинадаг гээ һаа, алдуугүй.

Нэрлэгдэһэн статьяе уншаад байхадаа, С. Бабуев олондо, илангаяа залуу үетэндэ туһатайшье, хэрэгтэйшье хүдэлмэри хэжэ байна гэжэ онсолон тэмдэглээ. Таабаринуудай, оньһон үгэнүүдэй, дуунуудай, үльгэр болон онтохонуудай номууд бии хэ юм даа. Зүгоор үреэлнүүдэй тусгаар ном үгы, буряад һургуулинуудай гансал 8-дахи класста бага-сага танилсаад лэ дүүрэнэ. Тиимэһээ редакциин олон үргэн уншагшадтае хандаһые һайшаан дэмжэжэ, үреэлнүүдэй тусгаар суглуулбари-ном олониитэ уншагшадта, багшанарта, һургашадта угаа хэрэгтэй, хаһа саг соогоо иимэ асуудал гараба гэжэ тэмдэглэхэ дуран хүрэнэ. Энэ хэрэгтэ тон түрүүн багшанарай институдой ород-буряад, хэлэнэй таһаг, багшанарай мэргэжэл дээшэлүүлгын институдай буряад хэлэнэй кабинет, национальна һургуулинуудай эрдэм-шэнжэлгын институт, Гэгээрэлэй министерство, Уран зохёолшодой холбоон, Буряадай ниитын эрдэмэй институт заатагүй анхаралаа хандуулжа, өөрынгөө үгэ хэлэхэ бэээ гэжэ найдаха дуран хүрэнэ. Харин тиихэдэ номоймнай хэблэл удаан саг соо унжагайруулжа байнгүй, үреэлнүүдэй тусгаар ном мандаа бэлэг болгон, номой таг дээрэ табиһай гэжэ үреэе. «Үреэлэй үзүүртэ-тоһон» гэдэгые һанаандаа оруулан, энэ һанамжаа бэшэбэб.

Б. ГОМБОЕВ,
Захааминай районой Мэлэ-Бортын 8 жэлэй һургуулиин буряад хэлэнэй багша.

ДЭЛГЭРУУЛЭЭЛ!

Би буряад һургуули дүүргэһэн хадаа түрэлхи хэлэн дээрээ номуудые, газетэнүүдые уншаха дуратай хүм. Танай газетын февралиин 7-ной номерто С. Бабуев, Б. Жанчипов хоёрой бэшэһэн үреэлнүүд тухай статья уншааб. Энэ статья соо үреэлнүүдтэ хабаатай асуудал зуб табигдаа гэжэ тоолоноб.

Хэрбээ арадай дуунуудай, таабаринуудай, оньһон үгэнүүдэй номуудай хэблэгдэн гаража байдагшье һаа, үреэлнүүдтэ анхаралтабигдадаггүй шахуу байгдаа. Бодоод үзэхэдэ, үреэлнүүд хадаа манай арадай дуунуудтал адли ажабайдалдамнай хүгжэжэл, хэрэглэгдэжэл байдаг ха юм.

Үреэлнүүдые мэдэдэг, зохёодог хүнүүдһээ авторай олон жэлдэ өөрөө бэшэжэ абаһан эдеэ үнэтэ үреэлнүүдыень дэлгэрүүлэл гэжэ дурадхаха байнаб.

С. ГАНЖУРОВ,
хэлхеэ холбооной үйлэдбэрийн-техническэ управлениин ахалагша инженер.

«ЖАРГАЛАЙ МҮНДЭЛӨӨН»

Буряадай арадай поэт Ц-Д. Дондоковагай «Жаргалай мүндэлөөн» гэжэ роман тухай уншагшаднай дуулаһан, зариманиинь «Байгал» журналда барлагдахадань уншаһан байгаа бэээ.

Харин Буряадай номой хэблэл энэ романиие амяарнь ном болгожо һаяхан гаргаба. Хоёр хубиһаа бүридэһэн «Жаргалай мүндэлөөн» соо юун тухай хэлэгдэнэб?

Шэтын областиин дэбисхэр дээрэ оршодог Яабалан даба-наай арада Архирай, Ташаа, Эргэнэ, Сагса (Беклемишево) гэжэ нютагууд бии юм. Түрүүшынь гурбан нютагуудта хэр үгһаа буряадууд ажаһуудаг байгаа, мүнөөшье хүршэ ород һууринуудайнгаа уладтай хамта социалис байгуулалтаяа саашадань улам бэхижүүлхын түлөө тэмсэһээр.

Совет засагай һаяхан мандаад, хамтын ажалай байгуулагдажа байха үедэ Эргэнэ нютагта Суранзан гэжэ залуухан багша ошожо, тэндэхи залуушуулай шэнэ байдалай түлөө тэмсэхэ ябадалда удамаршань болоно. Суранзанай хуби заяан тухай, ямар ехэ бэрхэшээлнүүдые дабаһан тухай зохёолшомнай уран хурса хэлээр домоглон хөөрэнэ.

Поэдэй томо бүтээл тухай шүүмжэлэгшэд өөнэдынгөө үгэ хэлэхэ, зохисотой тобшолол гаргаха гэжэ хүлеэнэбди.

Гэхэ зуура эндэ хэдан ажаглалта хэлэлтэй байна. Нэгэдэхеэр, номой шэмэглэл тон биргүйгөөр хэгдээ. Хазайрдажа үхэхэ болоһон тухэлэй мори хүтэлһэн зүдэрүүхэн үрэзгэр басагые хара-боро үнгөөр зурахадаа, уран зураша юу харуулха гэгб? Авторай нэрые, романай нэрые хара-хүхэ үнгэ дээрэ хараар бэшэжэрхиһэниинь номой гадарые бүришье үзэмжэгүй болгоһон байна. Номой таг дээрэ табигдаһан романиие халтад гээ һаа, уншагшад обёоронгүй гараажа магад.

Иигэжэ бэшэхэдээ, хэниие зэмэлһэнээ мэдэнэгүйбди. Юуб гэхэдэ, уран зураашын нэрэ заагдаагүй. Али уран зурагай редактор Л. Р. Андрус өөрөө иимэ зураг дурадхажа, номой гадарые шэмэглээ гү?

Үшөө нэгэ голхормоор зүйл гэхэдэ, роман соо үзэгэй, сэгнэлтын тэмдэгэй тон олон алдуу дайралдана, дабхасалдаһан мүрнүүдшье бии. Номые хэблэлдэ бэлдэһэн редактор Б. Батоев, корректор Э. Г. Ванданова гэгшэд ажалдаа тон һалаар хандаа гэжэ һанагдана. Жэшээ дурдабал, 17-дохи нюурта «би» гэхын орондо «бу», 92-дохи нюурта «Хара-Шэбэр» гэхын орондо «Шара-Шэбэр», 35-дахи нюурта «диилэнгүй» гэхын орондо «диилдэнгүй» гэжэ барлагдаа. Хүнэй нэрэнүүдые худхаһан ушарнууд үзэгдэнэ. Роман соо Суранзанһаа гадна Саранзан гэжэ басаган тухай хэлэгдэдэг. Тэрэ басагые 22-дохи нюурта Суранзан болгожорхиһон байха юм. Номой гол геройнуудай нэгэн болохо Шоно-Самбуе Шэнэ-Самбу болгожорхёод байхадань, һонигүй байна. «Бидэ унтахадаашье, шэнэ дуу дуулаһаар унтаридаа оронобди. Бодоходоош, энэ дуугаа дуулаһаар унтарида оронобди»,— гэжэ 74-дэхи нюурта уншахадаа, зэлүүдгүй зуг татажа, гайхалаа барахаар. Автор сохом иигэжэ бэшээгүй, дабхасалдаһан мур байгаа гэжэ удаадахи мурьень лэ уншахадаа ойлгонобди. Саашань түүбэришэлээ һаа «булуудханууд» барагдашагүй олон байна.

Ажалаа шэнэдхэн хубилгажа, дээдэ шатын шанарта хүргэхэ эрилтын табигдажа байхада, ажалдаа иимэ халирхайгаар хандажа болохо аал гэжэ «Жаргалай мүндэлөөнэй» редактор Б. Батоевһоо сэхэ асуухаар байна. Энэмнай хадаа авторые дорожолһон, уншагшадаа баһаһан ябадал болоно бэшэ гү?

Ц. ЦЫРЕНОВА.

ПРАВДА БУРЯТИИ

Нэгэдэхи хуудаһанда. Латвиин ССР-эй эдэбхитэдтэй уулзалга. М. С. Горбачевой хэлэһэн үгэ.

Хоёрдохи хуудаһанда. Агуу Октябриин 70 жэлэй ойдо. Эдэбин райондо зорюулагдаһан арбан хоногой материалнууд. АПК: хурдадхалгын арганууd. «Өөрыгөө хангаха зорилго» — С. Убеевэй статья.

Гурбадахи хуудаһанда. Совет Арми болон Далайн-Сэрэгэй флодой үдэртэ. «Амгалан ажалай харуулда жагсагшад». Хилын саанаһаа.

Дүрбэдэхи хуудаһанда «Субботын үдэрэй галхан».

Редакторай о...
Ц. Б. ЦЫРЕНДО...

МАНАЙ АДРЕС, ТЕЛЕФОНУУД:
индекс 670000

УЛАН-УДЭ, ул. КАЛАНДАРИШВИЛИ, 23, редактор — 2-50-96, приемная — 2-54-54, зам. редактора — 2-68-08, зам. редактора — 2-62-62, отв. секретарь — 2-50-52, секретариат — 2-66-76; отделы: партийной жизни — 2-60-91, пропаганды — 2-56-23, промышленности и строительства — 2-61-35, сельского хозяйства — 2-64-36, — 2-63-86, советского строительства и быта — 2-69-58, культуры и школ — 2-60-21, 2-57-63, информации — 2-34-05, переводов — 2-54-93, писем и селькоров — 2-67-81, корректорская — 2-33-61, выпускающие — 2-35-95. Собственные корреспонденты: п. Баргузин — 91-1-44, г. Закаменск — 34-33, п. Кырен — 91-7-18, Северобайкальск — 35-73 п. Хоринск — 55-6-99.

Республиканская типография Государственного комитета Бурятской АССР по делам издательств, полиграфии и книжной торговли. г. Улан-Удэ, ул. Ленина, 35
Н-03357. Заказ № 44. Индекс 04609